

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

FÖRMEDLING AV KULTURARV

med exemplet Hjo stadskärna

Victoria Korth

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot bebyggelseantikvarisk verksamhet

2019, 180 hp

Grundnivå

2019:9

Förmedling av kulturarv
med exemplet Hjo stadskärna

Victoria Korth

Handledare: Ulrich Lange

Examensarbete 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2019

By: Victoria Korth
Mentor: Ulrich Lange

Cultural heritage as a mediator of knowledge, with Hjo citycenter as an example

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to describe what mediation of cultural heritage can look like today with a focus on the built cultural heritage. Hjo city centre serves as an example of the mediation of the built cultural heritage in this thesis. Hjo is a small city dating back to the Middle Ages, located by the shore of Lake Vättern in Sweden. To deduce how Hjo as an example works as a mediator of cultural heritage this thesis includes a study where Hjo is analyzed according to several methods that describes how cultural heritage can be mediated. These methods are the following: "Cultural heritage as a communication process", "Authorized Heritage Discourse", "Cultural heritage as a cultural process" and "Norm creativity - including mediation". The analyses conclude that Hjo city centre in many ways works as a mediator of cultural heritage and that cultural heritage is changeable. Mediation of cultural heritage must therefore also be changeable and not fixed in its form. There is consent in the field of cultural heritage that there is a need for a new take on what cultural heritage is and how it should be mediated. The tradition of cultural heritage has promoted the preservation of cultural heritage specific to the high society and what is considered beautiful. It is time for a change that promotes a broad image of what is considered to be cultural heritage and who should be allowed to mediate the cultural heritage. To evolve we have to acknowledge that there is a need for broader representation in educations focusing on cultural heritage and to do so cultural heritage has to be incorporated in the educational system early on. The future of mediation of cultural heritage needs to be inclusive and portraying a broad picture. Not only what is considered to be beautiful.

Title in original language: Förmedling av kulturarv, med exemplet Hjo stadskärna

Language of text: Swedish

Number of pages: 56

Keywords: cultural heritage, cultural heritage mediation, cultural preservation, cultural tourism, heritage tourism

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—19/9—SE

Förord

Först vill jag rikta ett tack till Bosse Lagerqvist för hjälp att starta upp arbetet med uppsatsen samt min handledare Ulrich Lange. Jag vill också tacka de som ställt upp som informanter, för givande diskussioner om ämnet för uppsatsen, ett särskilt tack till Per-Göran Ylander. Sedan vill jag också tacka Kaisa Rajamäe och Jenny Rosander för stöttning, samt Hjo stadsbibliotek för en ypperlig studiemiljö. Sist men inte minst vill jag tacka min familj för ett stort mått förståelse och tålamod.

Victoria Korth, Hjo 26 maj 2019.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	10
1.1 Bakgrund.....	10
1.2 Forsknings- och kunskapsläge.....	10
1.3 Problemformulering.....	11
1.3.2 Frågeställningar.....	11
1.4 Syfte och målsättning.....	11
1.5 Avgränsningar.....	12
1.6 Metod och material.....	12
1.7 Teoretisk referensram.....	12
1.8 Begreppsförklaringar.....	13
2. Kulturvårdande institutioner.....	15
2.1 UNESCO.....	15
2.2 ICOMOS.....	16
2.2.1 ICOMOS Sverige.....	16
2.2.2 Venedig dokumentet.....	16
2.2.3 Mexico dokumentet.....	17
2.3 Riksantikvarieämbetet.....	17
2.3.1 Regeringens Kulturarvsproposition 2016/17:116.....	18
2.4 Tillväxtverket.....	19
2.4.1 Besöksnäringens Myndighetsgrupp.....	19
3. Metoder för kulturarvsförmedling.....	20
3.1 Historiebruk som kommunikationsprocess.....	20
3.2 Authorized Heritage Discourse (AHD).....	20
3.3 Kulturarv som kulturell process.....	21
3.3.1 Kulturarv som upplevelse.....	21
3.3.2 Kulturarv som identitet.....	21
3.3.3 Kulturarv som minne och ihågkommande.....	21
3.3.4 Kulturarv som utförande.....	22
3.3.5 Kulturarv som plats.....	22
3.3.6 Dissonant kulturarv.....	22
3.4 Normkreativitet – inkluderande förmedling.....	22
4. Exemplet Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv.....	24
4.1 Hur kan Hjo utvecklas som förmedlare av kulturarv.....	25
4.2 Hjo som pedagogiskt verktyg.....	26

5. Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv	38
5.1 Hjo enligt Historiebruk som kommunikationsprocess	38
5.1.1 Hjo enligt Förmedlingsmodellen	38
5.1.2 Hjo enligt Dialogmodellen	38
5.1.3 Sammantagen bedömning	38
5.2 Hjo enligt Authorized Heritage Discourse	38
5.3 Hjo enligt ”Kulturarv som kulturell process”	40
5.3.1 Kulturarvet i Hjo stad som upplevelse	40
5.3.2 Kulturarvet i Hjo stad som identitet	40
5.3.3 Kulturarvet i Hjo stad som minne och ihågkommande	40
5.3.4 Kulturarvet i Hjo stad som utförande	41
5.3.5 Kulturarvet i Hjo stad som plats	41
5.3.6 Kulturarvet i Hjo stad som dissonans	41
5.3.7 Sammantagen bedömning	42
5.4 Hjo enligt Normkreativitet – Inkluderande förmedling	42
5.4.1 Steg 1 – Normkritisk granskning	42
5.4.2 Steg 2 – Normkreativa angreppssätt	42
5.4.3 Sammantagen bedömning	42
6. Diskussion och slutsats	43
7. Sammanfattning	45
8. Referenslista	46
8.1 Otryckta källor	46
8.2 Tryckta källor och Litteratur	46
8.2.1 Elektroniska källor	47
9. Illustrationsförteckning	49

BIL. 1. Regeringens kulturarvsproposition, stycken 5.3.1

BIL. 2. Artiklar från världsarvskonventionen

BIL. 3. Karta över Hjo med skyltar markerade

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Kulturarv och förmedlandet av kulturarv har länge intresserat mig. Vad väljs ut, för vem och varför är centrala frågor som vi inom kulturarvssektorn måste förhålla oss till. Det är en lång process med flertalet led och jag vill med denna uppsats fokusera på slutskedet i processen. Själva förmedlandet till allmänheten, vilka metoder används och hur kan man arbeta praktiskt med kulturarv? En föreställning jag har är att något man faktiskt kan ta på har en större genomslagskraft än något teoretiskt och främjar kunskapsförmedlingen, tillgängligheten ökar och känslan att kulturarv är till för alla oavsett förförståelse ökar. Kulturarvsturismen är en betydande del i kunskapsförmedlingen och besöksnäringen har i och med detta ett stort ansvar.

Samspelet mellan kulturarvssektorn och besöksnäringen blir här viktig för att nå ett gemensamt mål.

Kunskapsförmedling har stort fokus i kulturarvssektorn och regeringen har i kulturarvspropositionen som antogs 31 maj 2107 definierat vikten av kulturarv som kunskapsförmedling samt vikten av hur urvalsprocessen går till och hur det sedan förmedlas.

1.2 Forsknings- och kunskapsläge

När det gäller forskning kring kulturarv och förmedling av kulturarv finns det ett stort urval och det bli omöjligt att inom ramarna för detta examensarbete redogöra för all forskning inom ämnet, därför har jag valt att studera den forskning som fokuserar på förmedling av det byggda kulturarvet.

Paul Agnidakis, Maja Lagerqvist och Annika Strandin Pers är författarna till artikeln; *I riktning mot en normkreativ kulturmiljövård. Metodutveckling utifrån exemplet Statens Fastighetsverk i Sverige*. Publicerad i danska tidsskriften; Kulturstudier (nr.1 2018), tema om historiebrug.

Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers beskriver i artikeln hur de utvecklar en metod för i två steg att identifiera kulturarv samt lämpliga förhållningssätt för att förmedla detta kulturarv. Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers hänvisar i sin forskning till bland andra Laurajane Smiths forskning inom området kulturarv och förmedling av kulturarv.

Susanne Fredholm har vid institutionen för kulturvård, Göteborgs Universitet disputerat med sin doktorsavhandling *Making Sense of Heritage Planning. Experiences from Ghana and Sweden* (2017).

Daniel Laven, docent i kulturgeografi vid Mittuniversitetet forskningsämnen är bland annat kulturarv, turism och fredsbyggande. Vilket till exempel finns beskrivit i *Heritage and Peacebuilding*.

Peter Aronsson professor i historia vid Linnéuniversitetet och professor i historiebruk och kulturarv vid Linköpings Universitet har skrivit ett flertal texter i ämnet. Men jag kommer i denna uppsats endast referera till *Historiebruk – att använda det förflutna*, som behandlar

historieanvändning och hur det förflutna omsätts i ett bredare spektrum i samhället och inte enbart av kulturarvssektorn.

I ett internationellt perspektiv har Laurajene Smith, professor vid Australian National University publicerat ett flertal skrifter i ämnet. Däribland *Uses of Heritage*, som kommer återkomma i senare stycken. Smith hänvisar i sina texter till bland andra Ashworth och Tunbridge.

Även G.J. Ashworth, verksam som professor vid University of Groningen och J.E. Tunbridge verksam som professor vid University of Groningen och Carleton University har under de senaste decennierna publicerat ett flertal böcker i ämnet och definierat flera av de teorier som forskningen stödjer sig mot idag. Till exempel *The Tourist-Historic City – Retrospect and Prospect of Managing the Heritage City* och *Pluralising Pasts – Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. På den sistnämnda boken står även Brian Graham som författare, verksam som professor vid University of Ulster.

1.3 Problemformulering

Kulturarvsturism är en växande industri som tar sig uttryck i många former. Bland annat är det kulturhistoriskt värdefulla byggnader som lockar många besökare varje år. Hur kulturarvet förmedlas är något som hela kulturarvssektorn måste förhålla sig till. Kulturarvssektorn består av flera olika yrkesgrupper som interagerar i olika grad. Alla fält har olika ingångar i bevarandet av det gemensamma kulturarvet, men det bör finnas en samstämmighet i förmedlingen av kulturarvet till allmänheten.

Med detta examensarbete avser jag att undersöka vilka metoder kulturarvssektorn och turismnäringen kan använda i förmedlandet av kulturarv och hur dessa metoder fungerar för att sammanfoga skilda intressen. Till exempel kulturarvssektorns uppdrag att bevara kulturarvet och besöksnäringens syfte att visa kulturarvet och samtidigt öka antalet besökande turister. Den gemensamma nämnaren är förmedlingen av kulturarvet.

Vidare avser jag att undersöka hur praktiskt förmedlande av kulturarv kan se ut.

1.3.2 Frågeställningar

- Vilka metoder använder kulturarvssektorn och turismnäringen för att förmedla kulturarvet idag?
- Hur kan praktisk kulturarvsförmedling se ut?

1.4 Syfte och målsättning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kulturarv kan fungera som kunskapsförmedlare och hur det används av kulturarvssektorn och besöksnäringen.

Målet är att redogöra för vilka metoder som idag används och diskuteras för att förmedla kulturarv.

1.5 Avgränsningar

För att inte förlora den röda tråden ligger fokus i denna uppsats på kunskapsförmedling av byggnadshistoriskt kulturarv. Det är alltså slutskedet i processen från kulturarv till kunskapsförmedling som behandlas ingående. Kulturarvssektorn används som ett övergripande begrepp och det ryms inte inom ramen för denna uppsats att utreda vilka alla yrkesgrupper som ingår i detta begrepp är. Forskning inom pedagogik och lärande tas inte heller upp i denna studie.

Geografiskt avgränsar sig fallstudien till Hjo stadskärna som är centrerad kring torget och har en naturlig avgränsning mot naturreservatet Hjoåns dalgång. Vidare från torget sträcker sig området igenom hamnen och därifrån in i stadsparken.

1.6 Metod och material

Denna uppsats bygger på kvalitativa studier och avser att undersöka hur kulturarvssektorn och besöksnäringen aktivt arbetar med att förmedla kulturarvet och hur praktiska exempel kan vara en del i kunskapsförmedlingen av kulturarv.

För att söka information har jag använt mig av sökmotorerna Google Scholar, Libris samt Riksantikvarieämbetets webbsida. Sökorden har varit; kulturarvsturism, praktisk förmedling kulturarv, praktisk kulturvård och för att nå internationell forskning har sökorden varit cultural heritage, cultural heritage mediation och heritage tourism.

För att komplettera litteraturstudierna består uppsatsen också av en fallstudie där praktiska exempel på förmedlande av kulturarv undersöks. För att samla in data kring fallstudien har jag i samtal med informanter diskuterat kring användandet av praktiska exempel samt besökt platsen för fallstudien och fört anteckningar. Fallstudien består av nedslag i Hjo stad där information om äldre byggtekniker och lokal historia lyfts fram i syfte att förmedla kulturarv och sprida kunskap. För att pröva min fallstudie som förmedlare av kulturarv har jag analyserat den efter de analysmetoder som finns presenterade i kapitel 3, i syfte att undersöka hur Hjo stadskärna fungerar som förmedlare av kulturarv.

1.7 Teoretisk referensram

Begreppet kulturarv är centralt i denna uppsats och i inledningen till *Uses of heritage* argumenterar Smith för att begreppet "heritage", vilket översatt till svenska bäst beskrivs som kulturarv, inte finns. Hon utvecklar sitt resonemang med att beskriva hur begreppet heritage oproblematiskt har använts för att beskriva storslagna, monumentala och estetiskt tilltalande platser och byggnader. Smith menar att det leder till en hegemonisk diskurs (se kapitel 1:8 Begreppsförklaringar) gällande kulturarvet. Vilket påverkar sättet vi tänker på, talar om och skriver om kulturarv. Det medför att kulturarvsdiskursen fortsätter att premiera samma synsätt och praktiker som tidigare och för dem vidare till nästa generation. På så sätt försätter ett elitistisk västerländskt synsätt att präglade den världsomspännande synen på kulturarv (Smith, 2006 s.11).

Vidare resonerar Smith att kulturarv inte är så mycket ”ett fysiskt föremål” utan snarare värderingar och betydelser. Kulturarv är därmed i slutändan kulturella företeelser som är en del av allmänna uppfattningar och värderingar (Smith, 2006 s.11).

Smith utvecklar sitt resonemang med att förklara att kulturarv måste upplevas för att bli ett kulturarv, kanske är det till och med själva upplevelsen som är kulturarvet. Andra viktiga element är minnet, förmågan att komma ihåg och utförandet (Smith, 2006 s.47).

I *Pluralising Pasts – Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies* beskriver Ashworth, Graham och Tunbridge kulturarv i flertal eller ”*heritage as plurals*”. De argumenterar för att kulturarv, förflutenhet och identiteter bör betraktas som flertal även inom ett och samma samhälle. De utvecklar sitt resonemang med att samhället idag har blivit mer självmedvetet, socialt och kulturellt varierande. Vilket väcker frågor kring hur dessa variationer bör skildras i urvalet av kulturarv, tolkning och hantering. Begreppet kulturarv har helt enkelt förändrats över tid, i en nutida kontext definierar vi kulturarv som användandet av det förflutna som kulturell, politisk och ekonomisk resurs för nutiden. Fokus hamnar på det väldigt selektiva urvalet av materiella artefakter, mytologier, minnen och traditioner som blir resurser för nutiden. Därför bör studien av kulturarv inte involvera en direkt sammankoppling med studien om det förgångna. Istället bör innehåll, tolkning och representation av kulturarv återspegla nutiden och i sin tur ärvas av en tänkt framtid (Ashworth, Graham och Tunbridge 2007, s.4-5).

Aronsson beskriver begreppet kulturarv på följande sätt:

Begreppet kulturarv tar tydligt sin utgångspunkt i den samtida aktiviteten att minnas det förflutna och säkra traderingen som sådan med institutionella medel: skydda, vårda, bevara. Det blir inte helt enkelt när man i samtiden vill släppa in den brukande medborgaren inom ramen för detta grundbegrep. Vad kan hon rätt göra (utom vördnadsfullt betrakta och vårda utan att det ter sig som missbruk)? (Aronsson 2004, s.41).

1.8 Begreppsförklaringar

I detta stycke förklaras de begrepp och förkortningar som förekommer i uppsatsen och som kan antas vara icke allmänt kända.

Diskurs kommer av franskans *discours* som betyder; samtal, yttrande och tal som i sin tur kommer av latinets *discursus* var innebörd är samtal eller kringlöpande. I filosofiska sammanhang innebär begreppet ungefär; en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp. Kulturarvsdiskursen innebär alltså den sammanhängande formen för kulturarvsbegreppet (Nationalencyklopedin).

Dissonans innebär att någonting upplevs som obehagligt eller inte samstämmigt. Det betyder ungefär missljud eller olika ljud som inte stämmer överens (Nationalencyklopedin).

Folkbildning syftar till att alla får möjligheten att tillsammans med andra öka sin kunskap för personlig utveckling och delaktighet i samhället. Folkbildning sker utanför den traditionella skolvärlden (Studieförbundet Vuxenskolan, 2018).

Hegemoni är ett begrepp som kommer av grekiskans ord för ledning, eller ledarskap. Som används för att beskriva den makt som till exempel en ledande samhällsklass använder vid

sidan av sin ekonomiska och politiska makt för att framhålla sin världsbild som den mest naturliga (Nationalencyklopedin).

Immateriellt kulturarv innebär sådant som inte går att ta på. Till exempel: traditioner, hantverk, ritualer, musik och berättelser. Det är alltså skapandet i hantverket och inte själva produkten som utgör det immateriella kulturarvet (Institutet för språk och folkminne, 2018).

Kulturarv är ett begrepp som omfattar alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna. Uttrycken kan vara historiska spår, objekt eller företeelser. Kulturarv kan också beskrivas som förutsättningar för eller resultatet av dynamiska samtal eller förhandlingar om samhällets utveckling (RAÄ, Vision för Kulturmiljöarbetet till 2030, 2016 s.7).

Förkortningar

FN – Förenta Nationerna

ICOMOS - International Council on Monuments and Sites

KASAM – Känslan av sammanhang

RAÄ – Riksantikvarieämbetet

Unesco - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

2. Kulturvårdande institutioner

När det gäller hur kulturarv förväntas förvaltas, förmedlas och berättas finns det ett flertal institutioner att förhålla sig till. I detta kapitel presenteras i korthet några av de största institutioner vi måste förhålla oss till när vi diskuterar förmedlandet av kulturarv och som är relevanta i förhållande till fallstudien.

2.1 UNESCO

Unesco (se kapitel 1:8 begreppsförklaringar) bildades 1945 och är FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur. Unescos uppdrag är bland annat att bevara kulturarv och främja kreativitet. För att göra detta tog de 1972 fram "*The world heritage convention*" som på svenska översätts till "*världsarvskonventionen*" (Unesco, 2019).

De artiklar i världsarvskonventionen som är relevanta för denna uppsats är följande: artikel 1, 4, 5 och 27. Dessa artiklar finns bifogade i bilaga 2.

Nedan följer ett sammandrag av de aktuella artiklarna.

I artikel 1 i världsarvskonventionen preciseras begreppet kulturarv och begreppet innefattar till exempel: arkitektoniska verk, samlad bebyggelse som anses bevarandevärd på grund av till exempel utmärkande arkitektur eller ett homogent uttryck (The world heritage convention, 1972 s.2).

Artikel 4 behandlar bland annat vikten av att förmedla information om kulturarv till nästa generation. Och att det är upp till varje medlemsstat att göra sitt yttersta för att se till att detta faktiskt sker (The world heritage convention, 1972 s.3).

Artikel 5 beskriver behovet av att varje medlemsstat främjar fortsatt forskning med syfte att bevara kulturarv (The world heritage convention, 1972 s.3-4).

Artikel 27 innebär att varje medlemsstat skall verka för att föra vidare information till nästkommande generation angående det nationella och lokala kulturarvet. Samt förmedla vikten av att bevara kulturarv och informera om hur förgängligt kulturarvet är (The world heritage convention, 1972 s.13).

I Sverige är det Kulturdepartementet och myndigheten Riksantikvarieämbetet som ansvarar för arbetet med Unescos världsarvskonvention. I enlighet med artikel 27 ska alla medlemsländer arbeta med bevarandefrågor och konventionens innehåll i utbildningssystemet, det gäller inte enbart ländernas egna världsarv. Tanken är att världsarven ska fungera som en gemensam kunskapsbas och att varje land ska föra in frågor om hur man ska bevara och vad som skall bevaras i hela utbildningssystemet (Unesco Sverige, 2016).

2.2 ICOMOS

ICOMOS (se kapitel 1:8 Begreppsförklaringar) grundades 1965 som ett resultat av Unescos föredrag i Venedig 1964 och är en internationellt icke-statlig organisation. Dess övergripande syfte är att verka för att historiska minnesmärken och miljöer bevaras åt eftervärlden (ICOMOS, 2019). Organisationen har som uppgift att definiera, utveckla och vara pådrivande när det gäller principer och normer för kulturarvets bevarande, samt i frågor som gäller utbildning, forskning och praktiskt verksamhet inom området för kulturmiljövård. ICOMOS är rådgivare till Unesco i kulturmiljöfrågor med särskilda ålägganden knutna till världsarvskonventionen. ICOMOS inriktning och verksamhet innebär ett synsätt där kulturarv ses i ett större sammanhang. Målsättningen är att diskutera kulturarvsfrågor med hänsyn till; långsiktig och hållbar samhällsutveckling – kulturell frihet och kulturell mångfald – demokrati och mänskliga rättigheter. ICOMOS har ett särskilt ansvar för världsarvsfrågorna och kulturarvsfrågor av nationell räckvidd (ICOMOS Sverige, 2013).

2.2.1 ICOMOS Sverige

ICOMOS Sverige är en av ICOMOS nationalkommittéer och organiserar yrkesverksamma i kulturmiljöområdet i Sverige.

ICOMOS Sverige har ibland annat i uppdrag att:

- I Sverige och internationellt främja vård och bevarande av kulturmiljön, såväl enskilda monument och deras omgivning som samlad bebyggelse och miljöer av kulturhistoriskt intresse.
- Verka för att internationella rekommendationer och konventioner som är tillämpliga på svenska förhållanden blir kända och beaktade.

(ICOMOS Sverige, 2013)

För att kunna verkställa dessa åtgärder har ICOMOS tagit fram riktlinjer i ett flertal dokument. De dokument som är av intresse för denna uppsats presenteras nedan.

2.2.2 Venedig dokumentet

Venedig dokumentet även kallat Venedig- chartret från 1964 är en internationell charter för bevarande och restaurering av minnesmärken och områden av historiskt intresse.

Venedigdokumentets syfte är att definiera ett gemensamt internationellt arbets- och förhållningssätt till bevarande och restaurering av kulturhistoriskt viktiga miljöer.

I artikel 1 definieras begreppet ”historiskt minnesmärke” på följande sätt:

Med begreppet ”historiskt minnesmärke” avses såväl enskilda arkitektoniska verk som sådan stads- och landsbygds miljö som bär vittnesbörd om en speciell kultur, en särskilt utveckling eller en historisk händelse. Begreppet avser inte bara märkliga verk utan också mer oansenliga, som med tiden fått kulturell betydelse.

Artikel 3 definierar syftet med bevarandet på följande sätt:

”Syftet med konservering och restaurering är att bevara såväl konstverket som det historiska vittnesbörden”.

(ICOMOS, 1964 Venedigdokumentet)

Även om förmedlingen av kulturarv inte nämns ordagrant redan här finns det ändå där mellan raderna. Till exempel att *”bevara den historiska vittnesbörden”* kräver berättande och att någon tolkar det som skall berättas. Alltså förmedling av kunskap.

2.2.3 Mexico dokumentet

Mexico dokumentet som behandlar ”Internationell överenskommelse om kulturturism, turism på kulturhistoriskt värdefulla platser” antogs 1999.

Mexicodokumentet togs fram av ICOMOS International Scientific Committee on Cultural Tourism och ersatte det tidigare Brysseldokumentet från 1976.

Dokumentet vänder sig till ansvariga för kulturarv, turism, lokala förvaltare av kulturarv och ägare av besöksmål. Syftet med dokumentet är att uppmuntra till dialog och samarbete mellan parter och skapa ett likartat synsätt.

Dokumentet fokuserar på två punkter:

- Att på ett kompetent sätt göra besöksmålets betydelse begripligt för besökare och världssamhället.
- Att uppmuntra de som ansvarar för kulturarv och för turism att samarbeta för att skydda och presentera världens kultur- och naturarv med ömsesidig respekt och medvetande om hur ömtåliga dessa är.

(ICOMOS, 1999 Mexicodokumentet)

ICOMOS har alltså tydliga mål preciserade för bevarande och för förmedlande av kulturarv, men tillvägagångssätten kan skilja sig åt olika länder och instanser emellan.

2.3 Riksantikvarieämbetet

Som nämnts i tidigare stycken är RAÄ (se kapitel 1:8 Begreppsförklaringar) den statliga myndighet som ansvarar för att implementera arbetet med Unescos världsarvskonvention samt regeringens kulturarvsproposition.

Ämbetet som riksantikvarie inrättades 1630 av Gustav II Adolf och Johannes Bureus utsågs till den första riksantikvarien. Formen och uppdragen för RAÄ har förändrats över tid och idag lyder RAÄ under Kulturdepartementet (RAÄ, 2019), eftersom RAÄ arbetar på uppdrag av riksdag och regering styr verksamheten av regeringens årliga regleringsbrev. RAÄ fördelar också statliga medel till andra aktörer för bland annat forskning, utveckling och bidrag till kulturmiljövård (RAÄ, 2019). Hur RAÄ väljer att implementera direktiven från riksdagen och regeringen får konsekvenser och verkan genom hela kulturarvsektorn.

2.3.1 Regeringens Kulturarvsproposition 2016/17:116

Regeringens kulturarvsproposition antogs 31 maj 2017 och syftar till att skapa en samlad kulturpolitik med ett bredare rättsligt skydd för att främja fri kultur och oberoende forskning (Regeringskansliet, 2017).

Ett av propositionens fokusområden är kunskap och bildning. Propositionen slår i museernas ändamålsbeskrivning fast att kunskap och kulturupplevelser ska vara centralt. Utställningar och annan publik verksamhet ska vara kunskapsbaserad och museerna ska bidra till forskning genom att hög kompetens inom sina ämnesområden. RAÄ har numera samordningsansvar i museifrågor. Myndigheten ska främja utveckling och samarbeta på museiområdet, samla in och förmedla kunskaper samt erbjuda teknik- och metodstöd till alla landets museer (Regeringskansliet, 2017).

Den del i propositionen som är av störst intresse för denna uppsats är stycket 5:3:1 (se bilaga 1). Rubriken för detta avsnitt lyder: Minne, kunskap och bildning. De inledande orden är följande: "Kulturarvet bär kollektiva minnen och utgör en outtömlig resurs för bildning, kunskap och konstnärliga upplevelser. För samhället i stort är det viktigt att det offentliga kulturarvsarbetet kan bidra till en allsidig förståelse av det förflutna" (Kulturarvspropositionen, 2017, stycke 5:3:1 s.62).

Vidare beskrivs vikten av att bevara ett bredare kulturarv än tidigare och inte endast visa upp det som framstår som vackert utan att också lyfta fram det som kan kännas obekvämt. Kulturarv beskrivs som en väg till kunskap och vikten av ett aktivt bildningsarbete lyfts fram och oberoende forskning är ett tillvägagångssätt som beskrivs.

"I sökandet efter alternativa perspektiv på det förflutna, efter nya konstnärliga upplevelser och idéer om framtiden, krävs en fri kunskaps- och åsiktsbildning. För att kulturarvssektorn ska kunna realisera många av de värden den bär på måste dess institutioner stå fria att formulera också obekväma sanningar" (Kulturarvspropositionen, 2017, stycke 5:3:1 s.63)

I propositionen beskrivs också vikten av att kunna tillgodogöra sig kulturarvet och att kunna reflektera på ett personligt plan redan i en ung ålder.

"På ett personligt plan framträder kulturarvets värden egentligen först genom försök att tillägna sig det. För att alla ska få förutsättningar att möta kulturarvet på detta sätt är det centralt att barn och unga, oavsett föräldrarnas bakgrund, får en god grund att stå på redan under utbildningstiden. I vuxen ålder är det viktigt att ha förvärvat vissa kunskaper och färdigheter för att det inte ska finnas höga trösklar att ta sig över för att få tillgång till den gemensamma historien" (Kulturarvspropositionen, 2017, stycke 5:3:1 s.63) .

Det fastslås alltså att kulturarv som förmedlare av kunskap är viktig redan i lägre åldrar och verktyg för att förmedla kulturarv till yngre barn fordras, en förmedling av kulturarv som man kan ta på.

"Kulturarv som utmärker sig genom konstnärlig kvalitet och hantverksmässig skicklighet kan också ge tillgång till upplevelser, i både estetiskt och emotionellt hänseende, som är mer direkta än dokumentära spår från det förflutna som kräver mer analytiska förhållningssätt. Många gånger kan sådana föremål vara en mer direkt ingång till det förflutna för grupper utan särskilda förkunskaper än kulturarv som i mindre utsträckning skiljer sig från den samtida vardagens föremål. Snarare än att alltid förvänta sig att grupper som står långt från

det institutionaliserade kulturarvsarbetet skulle ha ett särskilt intresse för det som ligger nära den egna vardagen, kan det alltså vara lämpligt att fokusera på det annorlunda och det mer spektakulära för att öppna dörrar till fortsatt intresse och engagemang. Konstarnas mästerverk talar många gånger till oss direkt som människor, utan att det krävs omfattande kunskaper om sammanhang eller tolkningsmodeller”(Kulturarvspropositionen, 2017, stycke 5:3:1 s.64).

Arkitektur och det byggda kulturarvet kan ha samma känslomässiga effekt på oss som konst och kanske kan man se på förmedlingen av arkitektur på samma sätt som på förmedlingen av konst. För att finna nya sätt att förmedla det byggda kulturarvet måste vi bredda synen på hur förmedlingen skall gå till.

2.4 Tillväxtverket

Tillväxtverket är en statlig myndighet under Näringsdepartementet. Tillväxtverket styrs liksom RAÄ av årliga regleringsbrev från regeringen (Tillväxtverket, 2019). Tillväxtverket har i uppdrag från regeringen att samordna och samverka inom turism. Ett exempel på samverkan är besöksnäringens myndighetsgrupp som är ett samarbete mellan 16 myndigheter och statliga bolag under ledning av Tillväxtverket (Tillväxtverket, 2019).

2.4.1 Besöksnäringens Myndighetsgrupp

Flera svenska myndigheter och statliga bolag har uppdrag som på olika sätt berör eller påverkar utvecklingen av en hållbar turism och växande besöksnäring. Därför arbetar besöksnäringens myndighetsgrupp för ökad samordning, kunskapsutveckling och kunskapsöverföring mellan dessa aktörer. RAÄ är en av de myndigheter som ingår i besöksnäringens myndighetsgrupp (Tillväxtverket, 2019).

Målen med gruppen är följande:

- Stärka den svenska besöksnäringens internationella konkurrenskraft med utgångspunkt i hållbar utveckling.
- Skapa förutsättningar för hållbar tillgänglighet till, från och inom besöksmål och destinationer.
- Skapa förutsättningar för hållbar destinations- och produktutveckling i besöksnäringen.

(Tillväxtverket, 2019)

3. Metoder för kulturarvsförmedling

I kapitel två presenterades flera instanser som enhälligt säger att kulturarv ska förmedlas, på ett intressant sätt och i ett brett spektrum. Men ingen preciserar exakt hur kulturarv ska förmedlas. Eftersom det finns så varierande kulturarv med olika perspektiv och olika förhållningssätt kan man inte generalisera på det sättet. Med det sagt finns det ändå ett antal tillvägagångssätt och formulerade tankar man kan hålla sig till. I detta kapitel presenteras några av de metoder som beskriver hur förmedling av kulturarv kan se ut idag, samt förslag på hur arbetet kan se ut framåt i tiden.

3.1 Historiebruk som kommunikationsprocess

Aronson beskriver historiebruk som kommunikationsprocess och däri finns två idealmodeller för kommunikation för att se relationen mellan historiebrukets initiativtagare och dess mottagare. Vilka är följande:

Förmedlingsmodellen som ser framför sig en instans som vill och har medel för att nå ett avsett resultat. Detta är en klassisk vetenskaplig modell med politisk fostran som vill förmedla den riktiga kunskapen så väl som möjligt (Aronsson 1994, s.99-100).

Dialogmodellen som ser sig som självgestaltning, där det är individen eller gruppen själv som ges medel eller förutsättningar för att uttrycka sin historia (Aronsson 2004, s.99-100).

Aronsson beskriver vidare att som renodling är det i själva dialogen som kunskapen blir till och att detta oftast gäller kulturkunskap där självupptäckandet är en möjlig och oundgänglig del av kunskapsprocessen (Aronsson 2004, s.100).

Vidare beskriver Aronsson att det i bägge modellerna är i själva distribueringen och kommunikationen av historien som historiebruket sker. Mottagaren kan antingen vara passiv eller korresponderande och det är den igångsättande faktorn som kan ge en igångsättande process. I och med det kan historiekulturen fortsätta (Aronsson 2004, s.100).

Detta beskriver Aronsson med modellen nedan.

Historiebruk som kommunikationsprocess:

- a) Förmedling eller implementering
Intention – gestaltning – förmedling – reception – bruk
- b) Dialog
Dialog – gestaltning – kommunikation – reflektion – bruk

(Aronsson 2004, s.100)

3.2 Authorized Heritage Discourse (AHD)

Authorized Heritage Discourse, som förkortas AHD och översatt till svenska blir ”auktoriserad kulturarvsdiskurs”, är en metod för kulturarvsförmedling som till exempel finns presenterad i boken *The Uses of Heritage* skriven av Laurajane Smith.

Smith beskriver bland annat hur förmedling av kulturarv till stor del går till idag med fokus på vad som väljs ut som kulturarv, av vem och för vem.

Auktoriserad kulturarvsdiskurs innebär i korthet att ett fåtal mäktiga institutioner som till exempel nämndes i kapitel 1 väljer ut vad som ska tolkas som kulturarv, på vilket sätt och att det är denna ensidiga bild som ärvs ned generation efter generation. Vilket bildar en generell uppfattning om vad som innefattas av kulturarv och att det ofta är det storslagna och vackra som visas upp (Smith 2006 s.87).

I sin slutsats argumenterar Smith för hur AHD har en förmåga att skapa en känsla av att bevarande av kulturarv är något som görs med kulturarv och inte en del av själva kulturarvet eller utövandet av kulturarvet (Smith 2006 s.113).

3.3 Kulturarv som kulturell process

Smith vill med ”Uses of Heritage” utforska nya sätt att förstå naturen hos kulturarv och vad begreppet skapar (Smith 2006 s.44). Smith föreslår att kulturarv är en kulturell process som interagerar med ihågkommande som bildar sätt att förstå och engagera med nutiden. Själva platserna är kulturella verktyg som kan underlätta, men som inte är centrala i denna process (Smith 2006 s.44).

För att göra det presenteras följande kriterier för att kunna förstå ett kulturarv: upplevelse, identitet, minne, ihågkommande, utförande, plats och dissonans (Smith 2006 s.3). När dessa kriterier tillsammans skapar en helhet kan det hjälpa oss att förstå kulturarv.

3.3.1 Kulturarv som upplevelse

Upplevelsen av kulturarv eller det immateriella kulturarvet bör uppfattas som en lika stor del av kulturarvet som den fysiska delen. Eller kanske till och med större.

Immateriellt kulturarv kan vara till exempel att muntligt överföra sin historia till nästa generation i sitt kulturella sammanhang. Att det är själva användandet av platsen som skapar kulturarvet och inte det faktum att platsen existerar (Smith 2006 s.46).

3.3.2 Kulturarv som identitet

Kulturarv som identitet presenteras ofta som det symboliska värdet av kulturarv i termer som till exempel ”nationell identitet” (Smith 2006 s.48). Men likväl kan det vara de mer vardagliga företeelserna som skapar en nationell identitet (Smith 2006 s.49). Samtidigt som kulturarv som identitet hjälper oss att förklara vilka vi är, kan det hjälpa oss att förklara vilka vi inte är (Smith 2006 s.49).

3.3.3 Kulturarv som minne och ihågkommande

Minne har setts som subjektivt och inte alltid pålitligt till skillnad från ”historia” som har setts som samlandet av fakta inom ett auktoriserat narrativ. Minne blir då en motpart till fakta (Smith 2006 s.58). Kulturhistoriskt värdefulla platser kan hjälpa samhällen att minnas kulturarvet men det är här viktigt att det är det objektiva minnet som berättar historien och inte det emotionellt påverkade minnet (Smith 2006, s.58).

När det gäller ihågkommande är det kanske främsta syftet att komma ihåg vad som har skett och inte får ske igen. De mörkaste delar av den mänskliga historien som till exempel

krigsbrott eller koloniseringar av länder (Smith 2006 s.57). Sådant som inte är vackert att se på men som format oss och där risken finns att det glöms bort med tiden. För att genomföra detta är det viktigt att besöksnäringen har fokus även på dessa berättelser och inte enbart fokus på det som är vackert.

3.3.4 Kulturarv som utförande

Kulturarv som utförande bygger på idén att den fysiska upplevelsen av kulturhistoriskt värdefulla platser inte enbart är del i att förstå och bevara kulturarv utan en del av själva kulturarvet (Smith 2006 s.66).

Utförande av kulturarv innebär att besökaren blir en aktiv deltagare i förmedlandet av kulturarv istället för att passivt lyssna till det som presenteras. Aktivt utförande av kulturarv lägger ansvar både på institutionen som förmedlar kulturarvet och på besökaren som tillgodogör sig kulturarvet (Smith 2006 s.67). Vilket utmanar den traditionella synen på förmedling av kulturarv som vanligtvis ser kommunikationen av kulturarv som ensidig. Att istället se relationen mellan publik och kulturvårdande institution som en tvåvägskommunikation kan förmedlandet av kulturarv utvecklas (Smith 2006 s.67). Att se sambandet mellan produktion och konsumtion är en viktig utgångspunkt i att förmedla kulturarv till en aktiv publik (Smith 2006 s.68).

3.3.5 Kulturarv som plats

För att härleda vad kulturarv som plats är menar Smith att man kan se både den ”fysiska platsen” där kulturarvet befinner sig och identifieringen av kultur eller det sociala samspelet som en plats i definitionen av kulturarv som plats. Samt att det är länken mellan dessa två företeelser som bildar ”kulturarv som plats” (Smith 2006 s.74). Smith föreslår att det som uppstår mellan tankeprocessen och den konstruerade verkligheten är det som utgör kulturarv (Smith, 2006 s.74).

Vi kan heller inte komma ifrån att en fysisk plats aldrig är fri från förändring över tid, kulturarv handlar också om känslan av en plats (Smith 2006 s.75).

Platser bör också ses som sociala konstruktioner och inte enbart platser ”där man gör saker”. Utan de är politiserade och historiska kommentatorer (Smith 2006 s.76).

3.3.6 Dissonant kulturarv

Effekten av dissonans (se begreppsförklaring stycke 1.8) i kulturarv, blir att kulturarv tolkas olika av olika personer, grupper och samhällen. Det kan till exempel ge följeffekten att vissa grupper som hamnar utanför kulturarvets kontext utesluts från historieberättandet. Däremot kan det ge ett utökat utrymme åt de grupper som är i samförstånd med det auktoriserade synsättet (Smith 2006 s.80).

3.4 Normkreativitet – inkluderande förmedling

I artikeln ”*I riktning mot en normkreativ kulturmiljövård – Metodutveckling utifrån exemplet Statens Fastighetsverk i Sverige*” beskriver Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers det rådande behovet av tillvägagångssätt för att kunna möjliggöra normkritiska och mer inkluderande historieskildringar av kulturmiljöer (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers, 2018 s.167).

”Genom att kombinera etnologins kulturanalys med kulturgeografins plats- och kartanalys skapas möjligheter att ta ett grepp på människor som del i större sociokulturella sammanhang och platser som del i rumsliga helheter och sammanhang. I förlängningen kan detta bidra till verktyg för ökad representation inom kulturarvsproduktion av platsbundna historier” (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers 2018 s.172).

Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers vill med denna artikel utveckla en metod för att synliggöra de urval som sker vid kulturarvsproduktioner kring platser och presentera tillvägagångssätt för att hitta och synliggöra bredare förståelse och tolkning av platsers förflutna. Av vad de upplever ofta är fallet inom offentlig kulturarvsproduktion idag (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers 2018 s.169).

”Vår studies bidrag är å ena sidan att synliggöra att offentlig kulturmiljövård i sin praktik, i sitt historiebruk, trots viktiga självreflektioner och medvetna satsningar, fortsatt tendera att delvis vara exkluderande och med ett traditionellt fokus på eliten och det materiella, å andra sidan att utveckla en metod för att komma vidare i detta arbete. Vår metodutveckling syftar till att testa och konkretisera de mer teoretiska idéerna som finns på forskningsfältet genom ett praktiskt angreppssätt” (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers 2018 s.169).

Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers beskriver sin metod i två steg.

Steg 1. Normkritisk granskning:

vilka och vems berättelser och platser tillvaratas och förmedlas?
(Till exempel olika sociala kategorier, tider och rumsligheter).

Steg 2. Normkreativa angreppssätt:

1. Platsen som sociokulturell organisation och arena.
2. Platsen som materiell och funktionell helhet.
3. Platsen utifrån bredare processer och kontexter i samhället.

”Steg 1 innebär en normkritisk granskning av den plats som behandlas. Detta är en förutsättning och grund för steg 2 där tre sammanhängande angreppssätt med ett antal frågeställningar har tagits fram som ett normkreativt verktyg för att skapa och kommunicera nya, mer nyanserade berättelser om staten och dess kulturhistoria” (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers, 2018 s. 170).

4. Exemplet Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv

Hjo ligger vid Vätterns strand och tros under medeltiden ha varit en landstignings- och omlastningsplats för resande till och från bland annat Vadstenas kloster beläget vid Vätterns östra strand. Stadsrättigheterna finns det belägg för först 1413 i Erik av Pommerns skattebok (Harrison 2015 s.7 och 32).

Att Hjo är en medeltida stad kan bland annat avläsas i det medeltida stadsplanemönstret som fortfarande är påtagligt i stadskärnan. Att 1696 års stadskarta går att navigera efter än idag gör det extra tydligt att ingen stor förändring har skett i gatunätet de senaste århundradena.

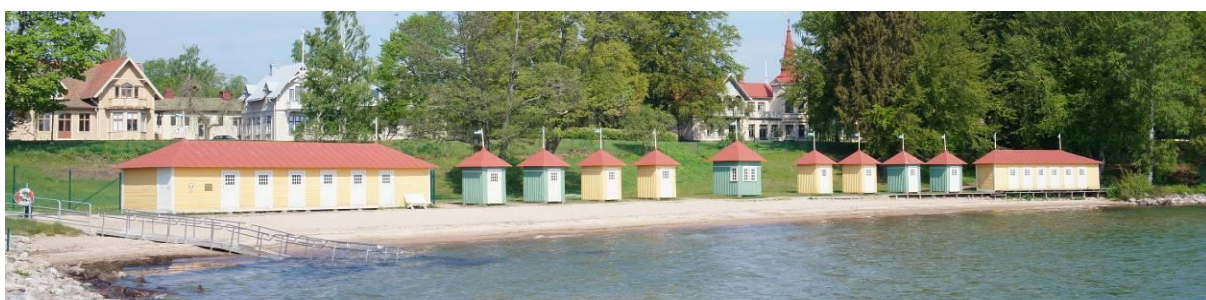

Figur 1. Hjo Stadskärna från 1696 år karta.
Efter fotografi, i privat ägo.

Figur 2. Hjo Stadskärna idag.
Hämtad från Lantmäteriet.

Kring sekelskiftet 18- 1900 var Hjo främst känt som kurort, där läget vid Vätterns strand spelade en avgörande roll. Till stor del finns kurortsvillorna bevarade och tillsammans med badhytterna utgör de en viktig del av det byggda kulturarvet i Hjo.

Figur 3. Badhytterna. Några av de kurortsvillor som finns i stadsparken syns i bakgrunden.
Foto: Victoria Korth.

1990 belönades Hjo med en medalj av organisationen Europa Nostra för den välbevarade samlade bebyggelsen (Ylander 1993, s.48) och kanske är det just den samlade bebyggelsen som är det mest intressanta med Hjo ur ett bevarandeperspektiv.

"Hjo är så gammalt att det är nytt" (Mark Isitt tycker om Skaraborg 2016).

Att det finns en så välbevarad samlad bebyggelse i stadskärnan förklaras delvis med att Hjo inte har brunnit, även om det var nära 1794 när den tidigare kyrkan och ett tiotal hus brann. Samt att det inte funnits något stort ekonomiskt tryck på att utveckla Hjo under 1900-talet (informant 1). Andra aspekter som kan förklara den sammanhållna bevarade stadskärnan är att Hjo stad varit omgiven av gårdar med odlingsmark. När odlingsmarken har sålts har det funnits yta till att expandera staden. Därtill omgärdas en stor del av stadskärnan av naturreservatet Hjoåns dalgång som sammanlänkar Vättern med den närbelägna Mullsjön.

Men den kanske främsta anledningen till den samlade bevarade bebyggelsen i Hjo är folkbildning (se kapitel 1:8 Begreppsförklaringar). I Hjo har det i decennier funnits en dialog kring bevarande och byggnaderna har i sig fått agera verktyg i kunskapsförmedlingen (informant 1).

Även om bevarandet av byggnaderna vänder sig till stadens invånare är den en betydande del av turismen i Hjo, som marknadsförs som trästaden vid Vättern. I förmedlingen av Hjo som turiststad är bebyggelsen ofta i fokus eller utgör fonden i fotografierna som marknadsför Hjo som besöksmål (Visit Hjo 2019). De pedagogiska verktygen som presenteras i stycke 4:2 finns till för fogande för alla som vistas i Hjo såväl invånare som turister.

När det gäller turismen i Hjo och främst Hjo profilerat som ”trästaden” kan det ses som ett incitament för bevarandet av trästaden (Informant 3).

4.1 Hur kan Hjo utvecklas som förmedlare av kulturarv

Eftersom kulturarv bör ses som något som är föränderligt över tid måste vi också förändra våra angreppssätt på förmedling av kulturarv över tid (Ashworth, Graham och Tunbridge 2007 s.4-5). Ett sätt att närma sig hur förmedlingen av kulturarv kan förändras över tid är att vi som arbetar med kultur och kulturarv måste vara lyhörda för våra besökare och skapar en känsla av delaktighet, kanske främst hos de yngre generationerna som skall föra kulturarvet vidare (informant 2).

Kultur och kulturarv bör ses som viktiga redskap i demokratiprocessen, det är allas rättighet att få känna sig delaktiga i kulturarvet och på det sättet delaktiga i en identitet. Att bredda uppfattningen av kulturarv bör därför inte ses som ett självändamål utan som en del i processen att utveckla förmedlingen av kulturarv. Det kan förklaras i begreppet KASAM (se begreppsförklaringar stycke 1:8), vilket också bidrar till en mer varierad bild av vad som uppfattas som kulturarv (informant 2).

Tillgänglighet bör inte bara ses som fysisk tillgänglighet. Utan bör även ses som ett sätt för att få till exempel yngre generationer att närma sig kultur och kulturarv. Eftersom det finns svårigheter i att läsa kulturarv utan förkunskap, kan det bli svårt att ta kulturarvet till sig (informant 2). Förmedlandet av kulturarv bör bli mer ingående och riktat mot specifika målgrupper. Informationen måste också finnas tillgänglig att söka när besökaren så vill (informant 3). De turister som besöker Hjo för att uppleva ”trästaden” och den sammanhållna bevarade bebyggelsen kan antas söka sig till den autenticitet, som stadskärnan i Hjo förmedlar då den påtaliga förändringen förefaller vara begränsad i stadskärnan och känslan man får är att man kliver bakåt i tiden.

4.2 Hjo som pedagogiskt verktyg

”Hela Hjo är ju ett pedagogiskt antikvariskt verktyg”, (Mark Isitt tycker om Skaraborg 2016).

Skyltar med historiska fakta som till exempel beskriver vem som har bott i ett hus eller vilken arkitekt som har ritat det förekommer lite varstans. Men i Hjo är det byggnaderna själva och till exempel hur de är konstruerade som står i fokus. I Hjo finns i nuläget 10 skyltar som förmedlar kunskap om både byggnadsvård och staden i sig. Nedan återfinns texterna från skyltarna samt fotografier som visar vad texterna beskriver. Se bilaga 3 för karta, där skyltarna finns utplacerade.

1.

KV. Storskolan 1

Timmerhus med fasad av handhyvlad panel. Byggnaden är troligen uppförd kring 1834. Fattighus 1834 – 42, efter påbyggnad skola 1842 – 70, speceributik 1870 – 1965, glasmästeri 1965 – 85, diverse 1985 – 2001 därefter bostad.

Detta är en färgtrappa!

Om man vill ta reda på vilken färg och färgtyp som tidigare använts på en byggnad kan man undersöka tidigare färglager genom att göra en s.k. färgtrappa.

När man gör en färgtrappa kan man använda ett fint sandpapper eller en skalpell och skrapa sig ner i färgskikten. Målningen kan till viss del ha förändrats genom nedsmutsning och åldrande. Pigmenten kan även ha ändrat kulör. För att närmare likna ursprungskulören kan man stryka ren linolja på den åldrade linoljefärgen. En oljefärg bleks dessutom i ljus och gulnar i mörker. Linoljefärgslager är mycket tunnare än färglager av modern färg.

Det krävs tålamod när man skrapar fram färglager!

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 4. Färgtrappa på fasad med liggande panel. Foto: Victoria Korth.

2.

F.d. Lutherska Missionshuset

Kv. Duvan 5, timmerhus med handhyvlad panel uppförd 1862

En särpräglad dekor som återfinns på många byggnader i Hjo är den bågfris som avslutar en locklistpanel upp mot ett fönster, ett väggband (horisontell list) eller en taklist. Locklisten avslutas inte rakt av, utan övergår i en bräda med olika bågformer, en bågfris. Dessa friser har i Hjo tre former – rundbåge, karnisbåge eller treklöverbåge. Mellan locklisten och bågfrisen ligger oftast en utskjutande del i form av en platta eller ett runt kapital.

På denna byggnad består bågfrisen av en treklöverbåge med en platta som övergång.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 5. Skylt på F.d. Lutherska Missionshuset med exempel på bågfriser förekommande i Hjo. Foto: Victoria Korth.

Figur 6. Exempel på bågfris, F.d. Lutherska Missionshuset. Foto: Victoria Korth.

3.

E.B. Ohlsson

Kv. Duvan 2, 1700-tal

Redan på 1880-talet fanns här en manufakturaffär. 1911 övertogs butiken av E.B. Ohlsson. Under detta namn drevs butiken till 2006, således under 95 år.

Från början var fönstren fast monterade och då behövdes inga beslag. Efterhand ville man kunna öppna åtminstone ett fönster i varje rum. Då behövdes bågarna förstärkas med hörnjärn. De behövde även förses med gångjärn, stängnings- och uppställningsbeslag.

Beslagens utseende har varierat genom tiderna och är en viktig del av fönstrets karaktär. Till en början var fönsterbeslagen smidda och fram till slutet av 1800-talet fastsatta i bågen med smidd spik. Fram till mitten av 1800-talet var hörnjärnen och gångjärnets övre del ofta tillverkade i ett stycke, som vi kan se på detta fönster. Under senare delen av 1800-talet nitades gångjärnet på hörnjärnets övre del. Längre fram separerades gångjärn och hörnjärn. Hörnjärn målas i samma kulör som bågen.

Gatubyggnadens 1700-tals fasad ersattes på 1860-talet med den nuvarande. I samband med detta byttes sannolikt även fönster, vilket bekräftas av typen av hörnjärn.

Text: Per-Göran Ylander.

**Figur 7. Hörnjärn och gångjärn i ett stycke.
Foto: Victoria Korth.**

Figur 8. Hörnbeslag. Foto: Victoria Korth.

4.

Stadshuset

Kv. Fyrkanten, 1937 -38.

Arkitekt: Birger Jonson, Stockholm.

Hjo Stadshus är byggt i ett nedtonat funktionalistiskt formspråk med klassiska drag. Byggnaden är god tidsrepresentant för det sena trettioalets arkitektur. Mellanvåningens paradrum (kommunfullmäktiges sessionssal) betonas med en högre fönsterhöjd, likt äldre tiders ”*piano nobile*” – den framhävda festvåningen. Byggnadens officiella funktion understryks av den markerade entrén, vars kalkstensportal avslutas med sessionssalens balkong mot torget. Portalen är utsmyckad med Hjos stadsvapen, även det utfört i kalksten. Materialval av hög kvalitet förstärker byggnadens representativa karaktär och status. En byggnad väl inpassad i stadens torgrum.

Inredningsarkitekt: Rolf Engströmer, Stockholm. Av representerade konstnärer kan nämnas Hugo Borgström, Bror Kronstrand och Sven Ljungberg.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 9. Stadshuset i Hjo (mittendelen), fasad mot torget. Foto: Victoria Korth.

5.

Kakelugnsmakargården

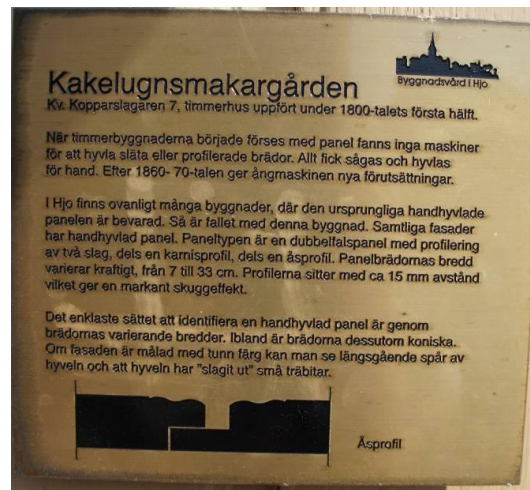
Kv. Kopparslagaren 7, timmerhus uppförd under 1800-talets första hälft

När timmerbyggnaderna började förses med panel fanns inga maskiner för att hyvla släta eller profilerade brädor. Alla fick sågas och hyvlas för hand. Efter 1860- 70-talen ger ångmaskinen nya förutsättningar.

I Hjo finns ovanligt många byggnader, där den ursprungliga handhyvlade panelen är bevarad. Så är fallet med denna byggnad. Samtliga fasader har handhyvlad panel. Paneltypen är en dubbelfalspanel med profilering av två slag, dels en karnisprofil, dels en åsprofil. Panelbrädornas bredd varierar kraftigt, från 7 till 33 cm. Profilerna sitter med ca 15 mm avstånd vilket ger markant skuggeffekt.

Det enklaste sättet att identifiera en handhyvlad panel är genom brädornas varierande bredder. Ibland är brädorna dessutom koniska. Om fasaden är målad med tunn färg kan man se långsgående spår av hyveln och att hyveln har "slagit ut" små träbitar.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 10. Skylt på kakelugnsmakargården med beskrivning av handhyvlad panel samt illustration av åsprofil. Foto: Victoria Korth.

Figur 11. Vy över kakelugnsmakargården med handhyvlad panel. Foto: Victoria Korth.

6.

Uthus till prästgården

Kv. Kaplanen 6, uthus uppfört på 1860-talet.

Detaljerna på en byggnad är till god hjälp när man vill bestämma dess ålder. Så har t.ex. ett originalfönster mycket att berätta om vid vilken tid det tillverkades! Är bågen försedd med spröjsar? Hur många rutor är fönstret uppdelat i? vilka beslag finns och hur är de utformade? Vilken profilering har fönsterfodret?

Fönstren på detta uthus är vackert utformade med spröjsar i korsform. En viktig detalj för att bestämma fönstrets och husets ålder i detta fall, är hörn- gångjärnen. Gångjärnet är nitat på hörnjärnet, en modell som var vanlig 1850 – 1900. Längre fram i tiden skiljs gångjärnet från hörnjärnet.

Bevara originalfönster genom att underhåll och laga! I fönstren sitter husets själ!

Text: Per-Göran Ylander.

**Figur 12. Uthus till prästgården. Fasad mot Hantverksgatan.
Foto: Victoria Korth.**

**Figur 13.
Hörnbeslag med nitat gångjärn.
Foto: Victoria Korth.**

7.

Stadsgården

Kv. Anden 5, reveterat timmerhus uppfört 1852 – 53.

Putsning av trähus (”revetering” eller ”rappat trähus”) började tillämpas under 1700-talet och blev vanligt i början av 1800-talet. Syftet var dels att höja träbyggnadens status och ge den karaktär av stenhus, dels att höja brandsäkerheten.

För att putsen skulle fästa på timmerstommen finns olika metoder.

1. Råhuggning, tätt sittande spånor höggs upp i timret.
2. Pliggning, tusentals träpluggar slogs in i timret.
3. Reveteringstegel, tunna tegelplattor spikas på fasaden.
4. Vassrör, på senare tid i form av reveteringsmatta (trådnät och vass).
5. Spräckpanel, diagonalspikade ribbor.

På detta hus har alla metoder använts. Nedan syns metoderna 2 och 5 i kombination med björkris.

Vanligaste putsytan är slätputs eller spritputs. Spritputs är blött bruk som kastas på med slev och som inte slätas ut.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 14. Utsnitt i putsad vägg, Stadsgården. Foto: Victoria Korth.

8.

Minnesplats över Estrid Ericson, Svenskt tenns grundare

Estrid Ericson föddes i Öregrund 1894. Samma år flyttar Adolf och Helga Erikson till Hjo. Familjen driver här Hotell Royal och badhotellet Bellevue.

Här på Hamngatan 12 låg entrén till hotell Royal där Estrid tillbringade sina ungdomsår. Hon tar realexamen i Hjo 1913. Åren 1913 – 18 studerar hon i Stockholm och utbildar sig till teckningslärarinna. 1918 tjänstgör hon en termin på samskolan i hemstaden Hjo.

När fadern avlider 1924 ärver Estrid en liten summa pengar. Det blir starkapitalet till Firma Svenskt Tenn som öppnar den 24 oktober 1924. Arkitekten och formgivaren Josef Frank knyts till företaget 1934. Företaget vinner stora framgångar vid utställningar i bl. a. Paris, New York, och San Fransisco. Svenskt Tenn är idag ett inredningsföretag med världsrykte.

Sagan om Estrid Ericson börjar och slutar i Hjo. Estrid avlider den 1 december 1981. Hon vilar, tillsammans med familjen, på Hjo Kyrkogård.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 15. Estrid Ericsons minnesplats med skulptur "Källan" av Yvonne Nimar (2004) vid tidigare Hotell Royal. Tullstugan syns i bakgrunden. Foto: Victoria Korth.

9.

Villa Svea, Hjo Vattenkuranstalt

Stadsparken, bostad för sommargäster, 1892.
Arkitekt: Adrian Crispin Peterson (1835 – 1912).

Under senare delen av 1800-talet började man överge timmer som konstruktionsmaterial. Timmerbygandet innebar begränsningar i form och storlek. Husen uppfördes i stället av plank, oftast 3 tum tjocka (75 mm). Det medförde att planlösningen och fasader kunde hanteras på ett friare sätt. Plankväggarna kläddes sedan med panel in- och utvändigt. För villorna Svea och Eira utnyttjades panelarkitekturens alla möjligheter i form av liggande, stående, diagonalställd panel och spåntäckning (Eira).

Även om Svea och Eira är rikt dekorerade så har den mest utpräglade schweizerstilen övergetts. Dekorationerna återfinns i konsolerna som bär upp det breda taksprånget, i de detaljrika balkongfronterna och den sirligt utformade tornöverbyggnaden.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 16. Villa Svea, fasad mot stadsparken. Foto: Victoria Korth.

10.

Villa Eira, Hjo Vattenkuranstalt

Stadsparken, bostad för sommargäster, 1892.
Arkitekt: Adrian Crispin Peterson (1835 – 1912).

Förutom bostäder i de övre våningarna fanns här också en läkarmottagning vid sekelskiftet 1900. Alla bostäder hade egna balkonger med små tak. Karakteristiskt för slutet av 1800-talet är den detaljrika arkitekturen, där nästan inga ytor lämnas utan dekorationer.

Adrian C. Peterson var under sin tid en av Göteborgs ledande arkitekter. Som kyrkoarkitekt kom han att rita ett 40-tal kyrkor, men han ritade även järnvägsstationer, sjukhus, banker, bostäder m.m. I Hjo har Peterson, utöver Villa Svea och Villa Eira, ritat spiran som sedan 1901 pryder Hjo kyrka (1799).

Almnäs egendom söder om Hjo ägdes under en tid av den göteborgske affärsmannen och friherren Oscar Dickson. Peterson fick 1889 uppdraget att rita ett par arbetarbostäder på egendomen. Husen på Almnäs uppvisar, liksom villorna Eira och Svea, influenser från norskt träbyggande i slutet av 1800-talet. Oscar Dickson blev även uppdragsgivare till ett av Adrian C. Petersons mest spektakulära byggnader – Rensjöaterns jaktvilla, uppförd i väglös fjällnatur 1890.

Text: Per-Göran Ylander.

Figur 17. Villa Eira, fasad mot stadsparken. Foto: Victoria Korth.

Exempel på förmedling av kulturarv i Hjo som kräver viss förförståelse:

Figur 18. Längst upp till vänster: Slangtornet på gamla brandstationen. Vy från Regeringsgatan. Foto: Victoria Korth.

Figur 19. Längst upp till höger: "Hotel Royal" går att läsa på brandmuren vid gavelspetsen. Vy från Hamngatan. Foto: Victoria Korth.

Figur 20. Mitten till vänster: utsnitt i panel på kuskbostaden visar brandskadat timmer. Troligen från kyrkobranden 1794. Foto: Victoria Korth.

Figur 21. Mitten till höger: Vy över kuskbostaden med utsnitt i panelen mot takfoten. Fasad mot Regeringsgatan. Foto: Victoria Korth.

Figur 22. Längst ner till vänster: Trappsteg sparat från tidigare placering för dörr. Idag placering för fönster. Fasad mot Regeringsgatan. Foto: Victoria Korth.

Figur 23. Längst ner till höger: Lok och vagn placerade på räls i hamnen, minner om den tidigare dragningen av tågbanan Hjo – Stenstorp. Foto: Victoria Korth.

Figur 24 . Längst upp till vänster: Bänk på torget, utformad som kompassrosen på 1696 års karta (Kompassros 2012, Per – Göran Ylander, 2012). Foto: Victoria Korth.

Figur 25. Längst upp till höger: Kompassrosen från 1696 års karta. Efter fotografi, i privat ägo.

Figur 26. Längst ner till vänster: Gångstråk som återskapats på torget. Foto: Victoria Korth.

Figur 27. Längst ner till höger: Äldre foto som visar ett tidigare gångstråk. Efter fotografi, i privat ägo.

5. Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv

I detta kapitel analyseras Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv enligt metoderna som presenterats i kapitel 3.

5.1 Hjo enligt Historiebruk som kommunikationsprocess

I detta stycke analyseras Hjo som förmedlare av kulturarv enligt Aronssons två modeller.

5.1.1 Hjo enligt Förmedlingsmodellen

Intentionen bakom förmedlingen av kulturarv i Hjo är att kunskap om kulturarvet är nyckeln till att bevara det samma.

Gestaltningen av kulturarvet i Hjo består av staden själv och dess bebyggelse.

Förmedlingen av kulturarvet består bland annat av ett antal skyltar som beskriver hur bevarande av kulturarv kan gå till, samt detaljer i bebyggelsen som har sparats trots att de inte längre fyller sin ursprungliga funktion.

Receptionen av kulturarvet i Hjo får antas vara att de som inte tidigare har erfarenhet och kunskap om kulturarv får nya insikter. Samtidigt som de som har en mer fördjupad kunskap om kulturarv ser de detaljer som sparats i avseende att berätta något om stadens historia.

Bruket av kulturarvet i Hjo är det faktum att det är en stad med invånare som lever i och brukar kulturarvet.

5.1.2 Hjo enligt Dialogmodellen

Dialogen om kulturarvet i Hjo uppstår vid de tillfällen som samtal kring kulturarvet i Hjo uppstår.

Gestaltningen av detta kan till exempel vara vid guidade visningar av staden samt i de utställningar som visar kulturarvet.

Kommunikationen av kulturarvet i Hjo är främst en envägskommunikation där historien berättas och mottagaren lyssnar. Även om det i utställningen ”Skärvor av Hjo” lyfts vittnesmål och texter från tidigare invånare i Hjo som på så sätt får framföra sin historia. Även om det i denna kontext är utvalda avsnitt som lyfts fram.

Reflektionen som sker hos mottagaren får antas vara kopplad till den egna personen.

Bruket av kulturarv som dialog kräver större insatser från både den förmedlande institutionen och mottagaren. Bruket kan till exempel ses som besökandet av utställningar och deltagandet i guidade visningar.

5.1.3 Sammantagen bedömning

Den sammantagna bedömningen bör vara att Hjo som förmedlare av kulturarv bäst stämmer in på Aronssons förmedlingsmodell. Eftersom det tillgängliggjorda kulturarvet främst berättas till en passiv publik även om det finns element där publiken själv kan delta.

5.2 Hjo enligt Authorized Heritage Discourse

Om man ska analysera Hjo stad som kulturarv enligt modellen för AHD får man börja med att utröna vilka som har fastslagit Hjo stad som kulturarv. Hjo stad finns till exempel inte med på Unescos lista över världskulturarv. 1990 fick, som nämns i stycke 4.1, Hjo Europa Nostras medalj (medal of honour) med motiveringen: ”För det beaktansvärda bevarandet av den samlade trästaden Hjo, vilket inneburit ett bibehållande av dess särprägel och charm”(Tre

trästäder). Hjo stadspark med villorna som uppfördes kring sekelskiftet 18-1900 då Hjo stadspark fungerade som kurort utnämndes till Byggnadsminne 2018 och blev i och med det första byggnadsminnet i Hjo. Med motiveringen att *”Stadsparken och dess byggnader är idag sannolikt landets bäst bevarade badanläggning i inlandet. Länsstyrelsen bedömer att den har ett synnerligt högt kulturhistoriskt värde”* (Länsstyrelsen, 2018).

Utöver det är Hjo stadskärna, hamnen och stadsparken delar av riksintresset för kulturmiljövård, Hjo [R 32] och därmed skyddat enligt 3 kap. paragraf 6 miljöbalken. Med motiveringen:

Småstadsmiljö präglad av rollen som överskeppningsort mellan Väster- och Östergötland, med medeltida stadsområde samt utvidgningsområde och kurortsmiljö från 1800-talets andra hälft och med välbevarad träbebyggelse.

Uttryck för riksintresset:

Den äldsta stadskärnans oregelbundna medeltida gatunät med småskalig bebyggelse, stadsgårdar och små stugor vid infarterna, huvudsakligen i trä. Utbyggnadsområdet norr om Hjoån med rutnätsplan från 1800-talets mitt, stora villor samt park och byggnader som hör samman med vattenkuranstalten 1876 och med tidstypisk träarkitektur (RAÅ 2012) .

Även om det tidigare funnits till exempel vårdprogram och detaljplaner med visst skydd för kulturarvet i Hjo, bör slutsatsen att Hjo inte har preciserats som ett skyddsvärt kulturarv av de större institutionerna inom kulturarvssektorn över en längre tid kunna dras. Detta eftersom första byggnadsminnet i Hjo med skyddet som det medför utsågs först 2018 samt att motiveringarna och uttrycken för riksintressen över lag kan anses vara svårtolkade och ospecifika.

Härnäst kan vi se till vad som har valts ut som bevarandevärt och vad som har klassats som kulturarv i Hjo.

Enligt AHD är det främst högrestandsmiljöer som väljs ut för att representera kulturarv. Som till exempel slott, herresäten och mer påkostade villor. Byggnader som varit viktiga ur ett status- och ekonomiskt perspektiv.

I Hjo har sådana miljöer varit betraktade som bevarandevärda, till exempel kurortsvillorna i stadsparken. Men det stora fokuset har de senaste decennierna snarare legat på att bevara och slå vakt om de enklare miljöerna som har löpt störst risk att försvinna. Till exempel uthusen och förrådsbyggnaderna på innergårdarna. De byggnaderna är en stor del av det som idag är att betrakta som den samlade bevarade bebyggelsen i Hjo stad. Därtill kan också byggnadsmaterial räknas. Stor vikt har lagts på metod och materialval såsom: färgsättning, beslag och fasadmateriäl.

Till sist är det dags att enligt AHD belysa vilka Hjo som förmedlare av kulturarv riktar sig till.

Syftet med att lyfta Hjo stadskärna som kulturarv har varit att skapa en medvetenhet hos allmänheten och göra det byggda kulturarvet till en del av stadens identitet. Det har skett till exempel i samtal med invånare och fastighetsägare, lättillgänglig information i stadsmiljön. Utställningar om stadens historia med fri entré samt riktad information till yngre generationer i form av till exempel en serietidning om kyrkobränden 1794 (informant 1).

Slutsatsen av detta blir att Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv riktar sig till en bred publik med ambitionen att förmedla den byggda miljön som helhet och att inkludera bruksmiljön som självklar del av det byggda kulturarvet.

Enligt denna analysmetod bör Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv inte falla inom ramarna för AHD.

5.3 Hjo enligt "Kulturarv som kulturell process"

För att kunna analysera Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv enligt Smiths metod har jag valt att pröva Hjo som pedagogiskt verktyg enligt de kriterier som Smith presenterar i "*Uses of Heritage*" för att sedan göra en sammantagen bedömning.

5.3.1 Kulturarvet i Hjo stad som upplevelse

Upplevelsen av kulturarvet i Hjo eller det immateriella kulturarvet i Hjo förmedlas idag via guidade stadsvandringar och föreläsningar. – *Ingeniting slår verbal kommunikation*. (informant 1). Något annat som förmedlar det immateriella kulturarvet i Hjo är känslan när man kommer in på kullerstenen på de smala, vindlande gatorna som fortfarande följer det medeltida stadsplanemönstret.

5.3.2 Kulturarvet i Hjo stad som identitet

För att bevara kulturarvet är det viktigt att skapa en medvetenhet hos allmänheten kring kulturarv och byggnadsvård. Det skapar en stolthet och för att uppnå detta är det viktigt att alltid förklara varför. Varför det är viktigt att bevara äldre bebyggelse. Varför det görs bäst på ett visst sätt. Och så vidare (informant 1). När det gäller identiteten i Hjo finns det en stark identitet knuten till trästaden. Hjo är trästaden vid Vättern. Vilket har möjliggjorts på grund av den samlade bevarade bebyggelsen som till stor del består utav träbyggnader.

5.3.3 Kulturarvet i Hjo stad som minne och ihågkommande

Eftersom stadskärnan och stadsparken i Hjo är exempel på platser som inte har genomgått några övergripande förändringar det senaste seklet kan de flesta som besökt Hjo känna igen sig om lång tid passerat sedan senaste besöket. Enstaka exempel på förändringar av stadskärnan har förekommit. Till exempel uppfördes 1937 Stadshuset vid torgets sydvästra hörn (Ylander, 2005 s.1). Några år dessförinnan, 1931 revs den intill liggande 1700-tals byggnaden och det som kom att kallas Sparbankshuset uppfördes (Ylander, 2005 s.5).

Figur 28. Torget från norr idag.
Stadshuset uppfört 1937 syns till höger.
Foto: Victoria Korth.

Figur 29. Foto tagit för 1937 av torget från norr.
Efter fotografi, i privat ägo.

Figur 30. Hamngatan med Hjoån i förgrunden idag. Bland annat har bron breddats.
Foto: Victoria Korth.

Figur 31. Äldre foto från Hamngatan med Hjoån i förgrunden.
Hämtad från *Gamla Hjobilder* fotograf okänd.

I stadsparken står hotell Bellevue för den kanske mest påtagliga förändringen. Hotellet är beläget i stadsparkens södra del och uppfördes 1971 efter ritningar av arkitekten Hans Erland Heineman. På platsen för hotellet låg tidigare restaurang Bellevue som brann ner 1931 (Sporre och Waern, 2009 s.32).

Figur 32. Hotell Bellevue från Bangatan
Foto: Victoria Korth

Figur 33. Hotell Bellevue från stadsparken
Foto: Victoria Korth

När det gäller ihåtkommande finns det i denna bemärkelse inte några givna exempel i Hjo stadskärna.

5.3.4 Kulturarvet i Hjo stad som utförande

Kulturarvet i Hjo förmedlas idag inte på ett sådant sätt att besökaren blir en aktiv del i förmedlandet av kulturarv. Bortsett från vissa element i utställningarna *"Skärvor av Hjo"* om trästaden Hjo och *"Särdeles sunt och friskt"* om kurorten i Hjo. Utställningarna är belägna i Kulturkvarteret Pedagogien, där besökaren uppmanas att känna, lukta på och delta i förmedlandet av kulturarv (Kulturkvarteret Pedagogien).

5.3.5 Kulturarvet i Hjo stad som plats

Plats har en stor betydelse i Hjo som förmedlare av kulturarv, eftersom det är den samlade bebyggelsen som lyfts fram som förmedlare av kulturarv i Hjo, är det också den sammantagna helheten som ger känslan av kulturarv i Hjo.

5.3.6 Kulturarvet i Hjo stad som dissonans

Dissonans i förmedlandet av kulturarv i Hjo stadskärna kan ligga i svårighet att läsa delar av kulturarvet utan förkunskap. Ett exempel är texten Royal som fortfarande går att läsa på brandväggen från tidigare hotell Royal eller slangtornet som sparats på den tidigare

brandstationen. För att förstå dessa exempel på förmedlande av kulturarv krävs förförståelse eller förmedling av kunskapen. Ett exempel på en åtgärd som har utförts för att förmedla kunskap som kan vara svårtolkad utan förkunskap är gångstråket på torget som har återskapats efter äldre fotografier samt kompassrosen som härrör till 1696 års stadskarta men lätt kan läsas som en staty eller enbart bänk. De skyltar som nämnts tidigare i uppsatsen kan också sägas ha en stark prägel av byggnadsvård, ett sätt att bredda förmedlingen av kulturarvet i Hjo kan vara att komplettera med fler skyltar som tar upp andra aspekter av stadens kulturarv än det materiella.

5.3.7 Sammantagen bedömning

Den sammantagna bedömningen av denna analys bör vara att Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv kan analyseras efter Smiths metod för förmedling av kulturarv.

5.4 Hjo enligt Normkreativitet – Inkluderande förmedling

Detta stycke kommer att behandla Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv enligt Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers metod *Normkreativitet – inkluderande förmedling*.

Tillvägagångssättet kommer vara att följa de steg som finns preciserade i metoden.

5.4.1 Steg 1 – Normkritisk granskning

Den historia som berättas i Hjo spänner över ett flertal sociala sammanhang. Från högrestånd- och societetsmiljön med kurortsvillorna och badhytterna i stadsparken till bruksmiljö med hantverkskvarter och uthus.

Den tidsperiod som lyfts fram är: från anknytningen till den medeltida staden fram till ca 1970-talet då stadshotellet Bellevue uppfördes.

Hela stadskärnan i Hjo utgör rummet för förmedlingen av kulturarv. Vidare kan man argumentera för rumsligheten i Hjo som en del den byggda miljön med begreppet ”trästad” i fokus och en del närheten till Vättern. Vattnet och hamnen blir då en del av rumsligheten i Hjo.

5.4.2 Steg 2 – Normkreativa angreppssätt

Ur ett sociokulturellt perspektiv är den samlade bebyggelsen till för alla och Hjo som arena består till stor del av allmänna platser som kan nyttjas av alla.

Som materiell och funktionell helhet består Hjo stadskärna av all samlad bebyggelse och helheten blir därmed själva staden.

Hjo utifrån ett större perspektiv och som kontext i samhället är det en mindre stad på landsbygden där det kanske inte sker exploateringar av stadskärnan i samma grad som i till exempel en större stad. Vilket bidrar till möjligheten att använda hela staden som förmedling av kulturarv, samtidigt som det är en fungerande stad som växer och är en del av samhället likt alla andra städer.

5.4.3 Sammantagen bedömning

Den sammantagna bedömningen bör vara att Hjo stadskärna som förmedlare av kulturarv har inkluderande ambitioner och normkreativa tillvägagångssätt även om informationen om hur dessa skall läsas behöver framgå till en bredare allmänhet.

6. Diskussion och slutsats

Det samstämmiga resultat som framkommit av litteraturstudier och samtal med informanter under arbetet med denna uppsats är att det sker en förändring i synen på förmedling av kulturarv. Den traditionella hållningen har varit att lyfta fram högreståndsmiljöer och de som har definierat och förmedlat kulturarvet har utgjort en liten del av det samhälle de har beskrivit. Kulturarvet hos minoriteter och människor från andra samhällsskikt har inte varit i fokus och när det har lyfts fram har det i stor utsträckning berättats i ett utifrån- och ett ovanifrånperspektiv vilket skapar ett elitistisk historieberättande (kulturell appropriering) och utgör AHD som Smith beskriver i *Uses of Heritage*. En av konsekvenserna av AHD är att det definierar vem som är den legitimerade talespersonen för vad det förflutna är. Ett tillvägagångssätt som AHD använder för att skapa detta är genom det retoriska redskapet ”det förflutna” vilket används som förkortning eller ett alternativ till begreppet ”kulturarv” (Smith 2006 s.29).

Även Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers beskriver en förändring som skett de senaste decennierna i synen på förmedling och val av kulturarv inom kulturarvssektorn samt en bred förståelse och samlad kritik mot tidigare historieberättande (Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers 2018, s168). Att utveckla nya metoder för att identifiera kulturarv och för att sedan förmedla det samma är nödvändigt för att kunna följa med i hur kulturarv som fenomen förändras.

För att hitta dessa vägar krävs en bredare representation hos de som väljer ut och förmedlar kulturarv. Genom utbildning bör fler uppmuntras att söka sig till kulturarvssektorn och forskning inom densamma. *På ett personligt plan framträder kulturarvets värden egentligen först genom försök att tillägna sig det. För att alla ska få förutsättningar att möta kulturarvet på detta sätt är det centralt att barn och unga, oavsett föräldrarnas bakgrund, får en god grund att stå på redan under utbildningstiden. I vuxen ålder är det viktigt att ha förvärvat vissa kunskaper och färdigheter för att det inte ska finnas höga trösklar att ta sig över för att få tillgång till den gemensamma historien. Vidare är det centralt att studenter fortsätter att söka sig till ämnesområden som i särskilt hög grad bidrar till en förståelse av kulturarvets betydelse – typiskt sett de traditionella humanistiska ämnena – vid landets universitet och högskolor. Den kunskap som produceras där måste dessutom kunna förmedlas till en bredare allmänhet och ha en stark roll i kultur- och samhällsdebatten. Även om formell utbildning på olika stadier är centralt, är det dock först genom ett aktivt eget intresse för och arbete med kulturarvets uttryck som många insikter väcks till liv och får egentlig mening för människor i deras liv* (kulturarvspropositionen 2017, stycke 5:3:1 s.64).

I samtalen med de informanter som har ställt upp på att diskutera förmedlande av kulturarv som en del av detta uppsatsarbete har en enhetlig bild skapats kring hur kulturarvsförmedling kan gå till. Att nå alla med en åtgärd är nästintill omöjligt, därför krävs flera olika metoder som tillsammans bildar en helhet i kulturarvsförmedlingen. En metod som är lätt tillgänglig för en målgrupp utesluter en annan målgrupp och så vidare.

Ett exempel på att förmedlandet av kulturarv ger en känsla av autenticitet är där ingen åtgärd alls har skett. Till exempel valet att låta texten Royal synas på brandväggen med risken för att det med tiden nöts ner av väderpåverkan.

När det inom kulturarvsektorn diskuteras hur synen på kulturarv skall breddas att inkludera även det som inte är traditionellt vackert att se på samt inbegripa en bredare del av samhället och vilken historia som berättas. Så förefaller besöksnäringen delaktig i breddandet av representationen inom kulturarvet och historieberättandet. Men att lyfta det som inte är vackert verkar inte vara av lika hög prioritet inom besöksnäringen i ett bredare perspektiv. Med det sagt styrs besöksnäringen på ett helt annat sätt av marknadsföring än kulturarvsektorn och det som lockar flest besökare än förmodligen det som kommer lyftas i första hand även i fortsättningen. Såvida förändringen i synen på kulturarv inte påverkar också marknadsföring och konsumenter. Eftersom delar av kritiken kring förmedlandet av kulturarv historiskt sett riktar sig mot de institutioner som varit ansvariga (alltså kulturarvssektorn), måste ett visst mått av självvrannsakan inom kulturarvssektorn vara en viktig del i att föra arbetet för förändring framåt.

Som nämns i kapitel två finns det institutioner som reglerar förmedlandet av kulturarv via charter och lagar både på internationell nivå samt på lokal nivå. Utöver dessa måste vi också förhålla oss till de riktlinjer och lagar som stiftas inom EU. 2018 var Europaåret för kulturarv, med syfte att få fler att engagera sig i kulturarv samt skapa en gemensam "europeisk identitet". Mottot lød: "Vårt kulturarv: där historien möter framtiden" (Europaåret för kulturarv, 2019). Om detta initiativ leder till några riktlinjer för förmedlandet av kulturarv inom EU återstår att se.

För att besvara frågan: vem eller vilka Hjo stad som förmedlare av kulturarv vänder sig till får man se till varför det finns en samlad bevarad bebyggelse i Hjo. Svaret bör därför vara att Hjo stad som kulturarv finns och kan förmedlas tack vara underhåll och kunskaper i byggnadsvård. Därför vänder sig Hjo som förmedlare av kulturarv till fastighetsägare och invånare i staden i syfte att skapa en identitet och stolthet inför staden, som är hela förutsättningen för kulturarvets fortlevnad. Utöver det riktar sig kulturarvet till en bredare allmänhet, där turismen är en drivande faktor. Hjo lyfts av besöksnäringen aktivt som Trästaden vid Vättern och som en stad där hantverket fortfarande är levande. Idag, konsthantverk – historiskt, traditionellt hantverk (Visit Hjo 2019).

Med detta sagt är det också av stor vikt för förmedlingen av kulturarv att det byggda kulturarvet har ett gott lagligt skydd mot rivning och förvanskning, för om den samhällna bevarade bebyggelsen försvinner gör så också kulturarvet. Det skulle också bidra till en kontinuitet i det fortsatta arbetet som vilar på den grund som finns för förmedlandet av kulturarv i Hjo idag.

Sett till förmedling av kulturarv i ett större perspektiv finns det idag en ökad medvetenhet kring kulturarv och exkludering och en del i arbetet kring detta är att även lyfta fram den exkludering som skett som en del av kulturarvet, eftersom det finns en stor vikt i att inte endast lyfta den som anses vara vackert utan också det som skaver och gör lite ont.

Den gemensamma hållning som finns inom förmedlingen av kulturarv idag kan sammanfattas på ett enkelt vis med ett ord från Aronsson modell för dialog, reflektion. Reflektion hos institutionen som förmedlar kulturarvet och reflektion hos mottagaren som kan föra kulturarvet vidare på en individnivå eller i ett bredare sammanhang.

7. Sammanfattning

Denna uppsats utgör examensarbetet vid Bebyggelseantikvariska programmet på institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet och omfattar 15 högskolepoäng.

Ämnet för uppsatsen är förmedling av kulturarv – med Hjo stad som exempel och syftet är att undersöka hur kulturarv kan fungera som kunskapsförmedlare och hur det används av kulturarvssektorn och besöksnäringen. Målet är att redogöra för vilka metoder som idag används och diskuteras för att förmedla kulturarv. Frågeställningarna i uppsatsen är: Vilka metoder använder kulturarvssektorn och turistnäringen för att förmedla kulturarv i dag? Samt hur kan praktisk kulturarvsförmedling se ut? För att uppnå detta bygger uppsatsen på kvalitativa studier med en fallstudie och samtal med informanter som komplement.

Den teoretiska referensramen för uppsatsen bygger på begreppet kulturarv. Vad det innebär, hur det tolkas och hur det används. Forskning på området utförd av Ashworth, Tunbridge, Smith och Aronsson behandlas här och är tongivande för hela uppsatsen. I kapitel 2 presenteras de institutioner inom kulturarvssektorn som till stor del styr synen på kulturarv och förmedling av kulturarv idag och de är Unesco, ICOMOS och RAÄ. Därtill presenteras i korthet de charter och dokument som är relevanta för denna studie. Till exempel Vendig chartern, världsarvskonventionen och kulturarvspropositionen.

I tredje kapitlet presenteras några metoder som beskriver förmedling av kulturarv och de är: Aronssons – *Historiebruk som kommunikationsprocess*, Smiths beskrivning av AHD och *Kulturarv som kulturell process* samt Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers *Normkreativitet – inkluderande förmedling*. Fjärde kapitlet innefattar fallstudien, Hjo stadskärna som kan beskrivas som en sammanhållen väl bevarad äldre bebyggelse. Främst bestående av träbyggnader och med ett delvis bibehållet medeltida stadsplanemönster kring torget. Därtill inkluderas Hjo stadspark, där stadsparksvillorna och badhytterna minner om tiden kring sekelskiftet 18- 1900 när parken fungerade som kurort. Den bebyggelse som inbegriper den ”bevarade bebyggelsen” har ett brett spann från uthus till societetens kurortsvillor.

Kapitel fem består av analyser av fallstudien Hjo stadskärna som utgår ifrån de metoder för förmedling av kulturarv som presenterades i kapitel tre. Det sammantagna resultatet av de olika analyserna visar på att Hjo stadskärna fungerar som förmedlare av kulturarv även om det finns delar som är svåra att läsa med begränsad förkunskap. Det bör också nämnas att förmedlingen av kulturarv i Hjo till största del består av kunskap som berättas för en passiv publik och inte utgörs av en dialog.

Sjätte kapitlet innehåller diskussion och slutsats. Här argumenteras för att det finns en samlad hållning inom kulturarvssektorn som kritiserar tidigare förmedling av kulturarv som exkluderande och elitistisk. Den riktning som finns inom kulturarvssektorn idag går mot en mer inkluderande historieskrivning och därmed en mer inkluderande förmedling av kulturarvet. Sedan följer sjunde kapitlet med sammanfattning, åttonde kapitlet med käll- och litteraturliste, nionde kapitlet med illustrationsförteckning. Följt av bilagor som innehåller, ett stycke från kulturarvspropositionen, artiklar från världsarvskonventionen samt en karta över de platser i Hjo som visar på det fysiska kulturarvet som presenteras i kapitel 4:2.

8. Referenslista

8.1 Otryckta källor

Muntliga källor

Informant 1: Per - Göran Ylander, f.d. Stadsarkitekt Hjo Kommun.
Samtal och stadsvandring tisdag den 14 maj 2019.

Informant 2: Maria Setzer, Kulturanvarig Hjo Kommun.
Samtal onsdag den 15 maj 2019.

Informant 3: Lotta Persson, Turistansvarig Hjo Kommun.
Samtal fredag den 24 maj 2019.

Radioprogram

Mark Isitt tycker om Skaraborg (2016) Isitt Mark
[Radioprogram]. Producent: P4 Skaraborg
Sveriges Radio, P4 Skaraborg, 27 april

8.2 Tryckta källor och Litteratur

Agnidakis Paul, Lagerqvist Maja och Strandin Pers Annika (juli 2018)
I riktning mot en normkreativ kulturmiljövård. Metodutveckling utifrån exemplet Statens
Fastighetsverk i Sverige. *Kulturstudier* Nr.1, s.167-198

Aronsson Peter (2004) *Historiebruk – att använda det förflutna* Lund: Studentlitteratur

Ashworth G.J., Graham Brian och Tunbridge J.E. (2007) *Pluralising Pasts – Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press

Ashworth G. J. och J. E. Tunbridge (2000) *The Tourist-Historic City – Retrospect and Prospect on Managing The Heritage City*. Amsterdam: Pergamon

Harryson Dick (2015) *Hjos ursprung och äldsta tid* Riga: Hjo hembygdsförening

Riksantikvarieämbetet (2016) *Vision för Kulturmiljöarbetet till 2030* Stockholm: RAÄ

Smith Laurajane (2006) *Uses of Heritage*. Oxon och New York: Routledge

Sporre Ingrid och Waern Kolbjörn (2009) *Vårdprogram för Hjo Stadspark och dess byggnader* Skövde: Hjo Kommun och Länsstyrelsen i Västra Götaland

Ylander Per-Göran (1993) *Hjo –Trästaden vid Vättern* Skövde: Hjo Kommun

Ylander Per-Göran (2005) *Hjo Stadshus* Skövde: Hjo Kommun

Skyltar

Ylander, Per-Göran

8.2.1 Elektroniska källor

Europaåret för kulturarv (2019) https://europa.eu/cultural-heritage/about_sv [2019-05-26]

ICOMOS (2019) <https://www.icomos.org/fr/> [2019-05-10]

ICOMOS (1999) *Mexikodokumentet* http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Mexikodokument_1999.pdf [2019-05-10]

ICOMOS (2013) *ICOMOS Sverige* <http://www.icomos.se/sv/> [2019-05-10]

ICOMOS (1964) *Venedigdokumentet* http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Venice_Charter_-Sv.pdf [2019-05-10]

Institutet för språk och folkminne (2018) *immateriellt kulturarv* <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/inblicken-2017/2017-05-03-levande-traditioner.html> [2019-05-13]

Kulturkvarteret Pedagogien (2019) *utställningar* <https://www.vastsverige.com/kulturkvarteret-pedagogien-hjo/> [2019-05-16]

Länsstyrelsen i Västra Götaland (2018) *Hjo stadspark blir byggnadsminne* <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/om-lansstyrelsen-i-vastra-gotaland/nyheter-och-press/nyheter---vastra-gotaland/2018-06-25-hjo-stadspark-med-byggnader-bli-byggnadsminne.html> [2019-05-15]

Nationalencyklopedin, *Diskurs* <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/diskurs> [2019-05-09]

Nationalencyklopedin, *Dissonans* <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/dissonans> [2019-05-13]

Nationalencyklopedin, *Hegemoni* <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hegemoni> [2019-05-09]

Regeringskansliet (2017) *pressmeddelande om kulturarvspropositionen* <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/05/regerings-proposition-om-kulturarvet-antagen-av-riksdagen/> [2019-05-12]

Regeringskansliet (2017) *Regeringens kulturarvsproposition (antagen 31 maj 2017) kapitel 5.3.1 s.62-64* <https://www.regeringen.se/4933fd/contentassets/127b80d33b084194a415d72b85721874/161711600web.pdf> [2019-05-12]

Riksantikvarieämbetet (2019) *Historia* <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/riksantikvarieambetets-historia/> [2019-05-24]

Riksantikvarieämbetet (2019) *Regleringsbrev* <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/styrning-och-uppfoljning/> [2019-05-24]

Riksantikvarieämbetet (2012) *Riksintresset Hjo* https://www.raa.se/publicerat/varia2012_19.pdf [2019-05-24]

Studieförbundet Vuxenskolan (2018) *Folkbildning* <https://www.sv.se/om-sv/vad-ar-folkbildning/> [2019-05-23]

Tillväxtverket (2019) *Besöksnäringens myndighetsgrupp* <https://tillvaxtverket.se/om-tillvaxtverket/samverkan/besoksnaringens-myndighetsgrupp.html> [2019-05-24]

Tillväxtverket (2019) *Om Tillväxtverket* <https://tillvaxtverket.se/om-tillvaxtverket/uppdrag.html> [2019-05-24]

Tillväxtverket (2019) *Turism* <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/turism-och-besoksnaring.html> [2019-05-24]

Tre trästäder <http://www.tretrastader.se/europanostran-2/> [2019-05-15]

Unesco (2019) <https://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity> [2019-05-10]

Unesco (1972) *The world heritage convention* <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> [2019-05-10]

Unesco Sverige (2016) *världsarvskonventionen* <http://www.unesco.se/kultur/varldsarvskonventionen/> [2019-05-11]

Visit Hjo (2019) <https://www.vastsverige.com/hjo/> [2019-05-26]

9. Illustrationsförteckning

Omslag. Hamngatan i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 1. Del av 1696 års stadskarta över Hjo. Efter fotografi, i privat ägo.

Figur 2. Karta över Hjo stadskärna. Lantmäteriet [2019-05-20]

Figur 3. Badhytter och villor i Hjo stadspark. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 4. Färgtrappa på husfasad, Långgatan Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 5. Skylt med fakta om bågfriser, f.d. Missionshuset i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 6. Bågfris under fönster på f.d. Missionshuset i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 7. Gångjärn på fönsterbåge, E.B. Ohlson Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 8. Hörnjärn på fönsterbåge, E.B. Ohlson Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 9. Stadshuset i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 10. Skylt med fakta om handhyvlad panel, Kyrkogatan Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 11. Handhyvlad panel, Kyrkogatan Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 12. Uthus till prästgården, Hantverksgatan Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 13. Hörnbeslag med nitat gångjärn på fönsterbåge. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 14. Utsnitt i putsad fasad. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 15. Estrid Ericsons minneplats, Hamngatan i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 16. Villa Svea, Hjo stadspark. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 17. Villa Eira, Hjo Stadspark. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 18. Slangtornet på den gamla brandstationen i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 19. Texten: Hotel Royal på husgavel. Hamngatan, Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 20. Utsnitt i fasad, brandskadat timmer. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 21. Vy utsnitt i fasad, brandskadat timmer. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 22. Trappsteg från tidigare dörrhål. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 23. Lok med vagn i Hjo hamn. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 24. Bänk i form av kompassros från 1696 års stadskarta. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 25. Kompassros från 1696 års stadskarta.

Figur 26. Gångstråk på torget i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 27. Gångstråk på torget i Hjo. Efter fotografi, i privat ägo.

Figur 28. Vy över torget i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 29. Vy över torget i Hjo. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 30. Vy över Hamngatan med Hjoån i förgrunden. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 31. Vy över Hamngatan med Hjoån i förgrunden. Äldre foto, fotograf okänd.
Gamla Hjobilder http://www.hsj.se/hjobilder/Hjo/slides/hjo_000091.html [2019-05-26]

Figur 32. Hotell Bellevue från Bangatan. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Figur 33. Hotell Bellevue från stadsparken. Foto: Victoria Korth, maj 2019

Bilaga 3. Karta över placering av faktaskyltar i Hjo, Lantmäteriet [2019-05-20]

BILAGA 1

Regeringens Kulturarvsproposition 2016/17:116

Stycke 5.3.1 Minne, kunskap och bildning (s.62-64)

Kulturarvet bär kollektiva minnen och utgör en outtömlig resurs för bildning, kunskap och konstnärliga upplevelser. För samhället i stort är det viktigt att det offentliga kulturarvsarbetet kan bidra till en allsidig förståelse av det förflutna.

Enskildas personliga livshistorier är invävd i en gemensam historia och i minnen av förgångna händelser som är kollektiva till sin karaktär. Individer minns det helt privata men också som medlemmar i grupper och det kan förutsättas att det finns lika många olika kollektiva minnen som det finns avgränsade grupper i samhället. Lokalsamhällen, familjer, föreningar och andra kollektiv för ofta egna minnen vidare och återskapar det förflutna utifrån specifika erfarenheter. På en hög abstraktionsnivå kan man t.o.m. tala om samhällets gemensamma minne. Den statliga museiutredningen på 1990-talet framhöll t.ex. att museerna är en del av samhällets kollektiva minne (SOU 1994:51 s. 26 f.). När det kommer till ickepersonliga minnen krävs gemensamma institutioner för att de ska föras vidare. Det moderna samhällets kulturarvsinstitutioner – arkiv, bibliotek, museer, m.fl. – är förstas på många sätt avgörande i detta avseende. De benämns därför också ibland just minnesinstitutioner. Till detta ska läggas en bred uppsättning mer rörliga iscensättningar, som offentliga högtider, fester och ceremonier, som håller för kollektiven viktiga händelser och personer i åminnelse. Det förflutna lagras och tolkas på olika sätt i alla dessa institutioner och praktiker.

Hela bredden av kulturuttryck måste kunna bevaras

En aspekt som ofta tagits upp i tidigare kulturpolitiska diskussioner – framför allt under 1990-talet – är om kulturarvet har en inneboende koppling till det som är gott eller önskvärt. Ofta när vi i vardagligt tal pratar om kulturarv avser vi underförstått enbart det som vi är stolta över, det vi vill spara eller minnas. Kulturarvet blir ofta de goda arven. Denna användning är inte alltid lyckad i relation till vad som verkligen borde bevaras för eftervärlden och inte heller när hänsyn tas till vad som egentligen utmärkt ett visst samhälle. Bevarade förintelseläger är en skrämmande påminnelse om det ofattbara våldets närvaro i vår moderna europeiska historia. Att dokumentation om den svenska rasbiologin sparats för eftervärlden är viktigt för att vi ska kunna förstå den vetenskapliga rasismens framväxt under 1900-talet. En likartad problematik aktualiseras i de kanoniseringsprocesser som ständigt fortgår inom konstarternas område. I jakten på historiska föregångare och de stora konstnärliga mästerverken, finns hela tiden en tendens att glömma det misslyckade och det mer vardagliga. Hela bredden behöver dock uppmärksammas och, åtminstone till del, säkerställas för framtida generationer. Även de prosaiska eller till och med fränstötande kulturuttrycken kan vara av mycket stort värde. Värdet av detta slags spår från det förflutna kan förstas komma fram i kulturhistorisk forskning, men även framtida sökande efter nya förebilder, kanoniska verk eller inspirationskällor måste ha material för att kunna kritisera och omtolka de förhärskande förståelserna av kulturens utveckling över tid. Företeelser som dessa måste ha en plats i sammanhang där samhällets historiska minne skapas. Samtidigt sker inte detta av sig själv. Detta är ett exempel på ett område där det offentliga kulturarvsarbetet aktivt kan behöva motverka tendenser som finns i ett mer oreflekterat historiebruk. Det gäller att påminna om

dessa mörka sidor och att se till att de offentliga institutionerna inte bidrar till en förskönande historieskrivning. Det gäller också att säkerställa bredden i den dokumentation över det förflutna som vi lämnar efter oss till kommande generationer.

Kulturarv som bildningsväg

Utöver dess kollektiva funktioner är kulturarvet också en outtömlig resurs i enskilda människors strävan efter att förstå sig själva i större sammanhang och i tiden. Kulturarvet kan användas för att utveckla kunskaper och förmågor som berikar livet och gör det möjligt att förhålla sig till den egna samtiden på nya sätt. Ett aktivt utbildnings- och bildningsarbete behövs också för att ge enskilda möjlighet att skapa reflekterande förhållningssätt till samhällets kollektiva minnen och till de berättelser om ursprung och tillhörighet vi alla är omgivna av. I kulturarvsarbetet skapas kontinuerligt ny kunskap om det förflutna, om samtiden och om vart vi som samhälle är på väg. För att det kulturarv som de offentliga institutionerna ansvarar för ska kunna vara denna resurs för kunskap och bildning är det bl.a. avgörande att de står i kontinuerlig dialog med vetenskaplig forskning.

Kulturarvsverksamheterna får inte heller hämmas av dogmatiska föreställningar eller detaljstyrning av verksamheternas innehåll. Det är viktigt att se att kulturarvsinstitutionerna, i likhet med universitet och högskolor, är centrala kunskapsinstitutioner i samhället och måste respekteras som sådana (jfr SOU 2015:89). I sökandet efter alternativa perspektiv på det förflutna, efter nya konstnärliga upplevelser och idéer om framtiden, krävs en fri kunskaps- och åsiktsbildning. För att kulturarvssektorn ska kunna realisera många av de värden den bär på måste dess institutioner stå fria att formulera också obekväma sanningar. På ett personligt plan framträder kulturarvets värden egentligen först genom försök att tillägna sig det. För att alla ska få förutsättningar att möta kulturarvet på detta sätt är det centralt att barn och unga, oavsett föräldrarnas bakgrund, får en god grund att stå på redan under utbildningstiden. I vuxen ålder är det viktigt att ha förvärvat vissa kunskaper och färdigheter för att det inte ska finnas höga trösklar att ta sig över för att få tillgång till den gemensamma historien. Vidare är det centralt att studenter fortsätter att söka sig till ämnesområden som i särskilt hög grad bidrar till en förståelse av kulturarvets betydelse – typiskt sett de traditionella humanistiska ämnena – vid landets universitet och högskolor. Den kunskap som produceras där måste dessutom kunna förmedlas till en bredare allmänhet och ha en stark roll i kultur- och samhällsdebatten. Även om formell utbildning på olika stadier är centralt, är det dock först genom ett aktivt eget intresse för och arbete med kulturarvets uttryck som många insikter väcks till liv och får egentlig mening för människor i deras liv. Som den tidigare kulturministern Bengt Göransson en gång konstaterade kan kulturarvet ses som det enda arv som inte kan ärvas, snarare måste det ständigt förvärvas. Ett aktivt förhållningssätt till kulturarvet kan dock bidra till bildning i kvalificerad bemärkelse just genom att det – utöver sakkunskaper om äldre tid – öppnar upp nya perspektiv, vidgar horisonter och sätter det invanda i fråga. På så vis övar det förmågor som för den enskilde är till nytta i många sammanhang och som bidrar till samhällets utveckling. Mänskliga erfarenheter och tillgängliga upplevelser Det har ofta påpekats att kulturarvet i Sverige inte enbart ligger i svenska medborgares intresse, utan att dessa kulturuttryck snarare måste ses som en del av den samlade kulturella mångfalden och rikedom i världen. Idéer av detta slag kommer t.ex. tydligt till uttryck i världsarvsarbetet. Ur detta perspektiv framträder också ett av kulturarvets särskilda värden i tydlig relief: just de kulturella arv som inte är ”våra” kan ibland vara de allra viktigaste. Unika arv från andra kultursfärer intresserar och fascinerar ofta eftersom de säger något om vad det inneburit att leva vid en annan tid och på en annan plats. Just för att många kulturarv är helt partikulära säger de något om vad det kan innebära att vara människa,

vilken spännvidd som finns i de mänskliga erfarenheterna men också vad vi alla delar. Engagemang för kulturarvet kan lika gärna starta i en fascination för det som är annorlunda som i ett intresse för att bevara det välkända och bekanta. Sådillvida bidrar kulturarvet inte bara till att föra minnen vidare, utan också till att vidga horisonter. Inte minst syns denna potential i människors relation till konsten. Konstarnas uppkomst och utveckling i olika delar av världen är en central del av det samlade mänskliga kulturarvet och äldre konstnärliga verk är en aldrig sinande källa till nya intryck och influenser för människor i dag. Kunskap om hur människor i olika tider i konst och skapande verksamhet gestaltat de mänskliga erfarenheterna är en central del av varje bildningsprojekt. Kulturarv som utmärker sig genom konstnärlig kvalitet och hantverksmässig skicklighet kan också ge tillgång till upplevelser, i både estetiskt och emotionellt hänseende, som är mer direkta än dokumentära spår från det förflutna som kräver mer analytiska förhållningssätt. Många gånger kan sådana föremål vara en mer direkt ingång till det förflutna för grupper utan särskilda förkunskaper än kulturarv som i mindre utsträckning skiljer sig från den samtida vardagens föremål. Snarare än att alltid förvänta sig att grupper som står långt från det institutionaliserade kulturarvsarbetet skulle ha ett särskilt intresse för det som ligger nära den egna vardagen, kan det alltså vara lämpligt att fokusera på det annorlunda och det mer spektakulära för att öppna dörrar till fortsatt intresse och engagemang. Konstarnas mästerverk talar många gånger till oss direkt som människor, utan att det krävs omfattande kunskaper om sammanhang eller tolkningsmodeller (Regeringens kulturarvsproposition, 2017 s.62-64).

BILAGA 2

ARTIKLAR FRÅN VÄRLDSARVKONVENTIONEN

ARTICLE 1:

For the purpose of this Convention, the following shall be considered as "cultural heritage": monuments: architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; groups of buildings: groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; sites: works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view.

ARTICLE 4:

Each State Party to this Convention recognizes that the duty of ensuring the identification, protection, conservation, presentation and transmission to future generations of the cultural and natural heritage referred to in Articles 1 and 2 and situated on its territory, belongs primarily to that State. It will do all it can to this end, to the utmost of its own resources and, where appropriate, with any international assistance and co-operation, in particular, financial, artistic, scientific and technical, which it may be able to obtain.

ARTICLE 5:

To ensure that effective and active measures are taken for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage situated on its territory, each State Party to this Convention shall endeavor, in so far as possible, and as appropriate for each country:

- (a) to adopt a general policy which aims to give the cultural and natural heritage a function in the life of the community and to integrate the protection of that heritage into comprehensive planning programmes;
- (b) to set up within its territories, where such services do not exist, one or more services for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage with an appropriate staff and possessing the means to discharge their functions;
- (c) to develop scientific and technical studies and research and to work out such operating methods as will make the State capable of counteracting the dangers that threaten its cultural or natural heritage;
- (d) to take the appropriate legal, scientific, technical, administrative and financial measures necessary for the identification, protection, conservation, presentation and rehabilitation of this heritage; and

(e) to foster the establishment or development of national or regional centres for training in the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage and to encourage scientific research in this field.

ARTICLE 27:

1. The States Parties to this Convention shall endeavor by all appropriate means, and in particular by educational and information programmes, to strengthen appreciation and respect by their peoples of the cultural and natural heritage defined in Articles 1 and 2 of the Convention.

2. They shall undertake to keep the public broadly informed of the dangers threatening this heritage and of the activities carried on in pursuance of this Convention.

(Unesco, The world heritage convention, 1972 s.2-4 och 13)

BILAGA 3 Karta över Hjo med skyltar markerade

